

DERS ADI Davranış Bilimleri

ÜNİTE ADI Davranış Bilimlerinin Diğer Bilim Dallarıyla İlişkisi

ÜNİTE NO 1

YAZAR Prof.Dr. HASAN TUTAR

DAVRANIŞ ve DAVRANIŞ BİLİMLERİ

“Davranmak” ile ilişkilendiren “davranış kavramı”; tutum, tavır ve hareket tarzı gibi anlamlara gelmektedir. Davranış kavramının konusunu, insan davranışlarının arkasındaki temel motivasyonu, güdüleri, inanç ve tutumları incelemek oluşturur. Davranışların arkasında bir neden ve amaç vardır. Bu yönüyle davranış bilinçsiz bir refleksten farklı bir anlama sahiptir. Davranış Bilimleri Davranış bilimleri birkaç bilim dalından oluşan bir bilimler seti veya grubudur. Dolayısıyla davranış bilimleri sosyal bilimler içinde konusu insan olan her bilim dalıyla şu ya da bu ölçüde ilgilidir. Temel amacı ise insanı anlamak, davranışlarının arkasındaki temel niyeti sorgulamak ve açıklamaya çalışmaktır. Davranış bilimleri şu sorulardan hareketle insan davranışlarını inceler. İnsan davranışlarını açıklayan davranış bilimleri daha önce de ifade edildiği gibi “Şöyle davranmalısın.”, “Böyle yapmamalısın.” tarzında etik veya ahlâk öğretilerinde rastlayabileceğimiz normatif ilkeler koymaz.

DAVRANIŞ BİLİMLERİNİN ÖZELLİKLERİ

Davranış bilimlerinin temel amacı, örgütlerdeki insan davranışlarını açıklayarak örgütte çalışanlar ve çalışanlarla yöneticiler arasındaki insan ilişkilerini daha üst düzeylere çıkarma bilgi ve yeteneğini geliştirmektir. Davranış bilimleri açıklayıcı olduğu için davranışın arkasındaki nedenleri “olduğu gibi” inceler. Normatif olmadığı için de davranışın “nasıl olması gerektiği” konusu üzerinde durmaz. Davranış bilimleri başta psikoloji, sosyoloji, sosyal psikoloji ve antropoloji olmak üzere birçok bilim dalıyla ilgili olmasına rağmen sosyal bilimlerin diğer bilim dallarıyla da dolaylı olarak ilgilidir. Dolaylı ilgili olduğu sosyal bilimlerin içinde; ekonomi, tarih, siyasal bilimler, coğrafya, felsefe, hukuk gibi bilimler yer alır. İnsanlar sürekli değişirken, onların davranışlarının ne olacağını önceden kestirmek kolay değildir. Bu nedenle davranış bilimcileri, belirli koşullarda insanların çoğunluğunun muhtemel davranışlarının ne olacağını tahmin etmeye çalışırlar. Bireylerin davranışlarının tahmin edilmesi ise ancak ortalama insan davranışlarının incelenmesiyle mümkün olabilir. Davranış bilimleri, öncelikle insanların davranışları hakkında varsayımlar geliştirir. Davranış bilimlerinin diğer bir özelliği, insanı biyolojik veya fiziksel bir varlık olarak değil; aksine onu düşünen, hisseden ve duygulanan bir varlık olarak görür. Davranış bilimleri yaklaşımının birçok bilim dalıyla ilgili olması, bu bilim dalının olayları ve olguları “tünel bakış açısı”yla değil, çok geniş bir perspektiften değerlendirdiğini gösterir.

DAVRANIŞ BİLİMLERİNİN DİĞER DİSİPLİNLERLE İLİŞKİSİ

Davranış bilimleri, devamlı olarak bilim dallarının ayrılmasını durdurma ihtiyacından ortaya çıkmıştır. Davranışları bir bütün olarak değerlendirme ihtiyacı, insanı konu alan sosyal bilimlerde disiplinler arası bir mutabakatın sağlanması zorunluluğunu doğurmuştur ki, bunun sonucu olarak davranış bilimleri, bir disiplin grubu olarak oluşmuştur. Psikoloji insan davranışlarında “niçin?” sorusuna cevap arar. Sosyoloji “Nasıl?” sorusuyla ilgilenir. Antropoloji çevre ile insan davranışı arasında “Ne ilişki var?” sorusunu araştırır. Her üç disiplinin yoğunlaşma alanlarında da farklılıklar vardır. Antropoloji genel kültür ile ilgilenirken sosyoloji gruplar, psikoloji ise bireysel davranışlar üzerinde yoğunlaşır. Davranış Bilimleri ve Psikoloji İlişkisi Psikoloji, davranış bilimleri içerisinde en hâkim konumda olan disiplindir. Psikoloji kişilik sistemleri ile insan faaliyetleri arasındaki ilişkiyi bilimsel olarak ele alıp inceler. Psikolojinin amacı davranışı anlamak, tahmin etmek ve kontrol etmektir. Psikoloji bir taraftan insanlar arasındaki kişilik, tutum vb. alanlardaki farklılıkları ortaya çıkarmaya çalışırken diğer taraftan da motivasyon, öğrenme gibi süreçler üzerinde durur. Psikolojinin kapsamı içerisinde deneysel psikoloji, gelişme psikolojisi, endüstriyel psikoloji gibi alanlar da mevcuttur.

Psikoloji biliminin temel amaçları şunlardır: Betimleme. Bu amaç, birbiriyle ilişkili olan davranışların ve davranışları belirleyen koşulların saptanmasını içerir. Ayrıca betimleme, davranışların ortak özelliklerine göre sınıflandırılmasını da kapsar. Açıklama. Bu amaç, davranışları açıklayan genel ilkelerin ve kuramların oluşturulmasını kapsar. Davranışları anlamak, betimleme ve açıklama amaçlarının gerçekleşmesi için mümkün olur.

Yordama: Bu amaç, davranışların önceden tahmin edilmesiyle ilgilidir. Kontrol. Bu amaç ise davranışların seçilen bir düzeyde veya istenen bir biçimde geliştirilmesini içerir. Psikoloji insan davranışlarını ve bu davranışlarla ilgili psikolojik, sosyal ve biyolojik süreçleri inceleme konusu yapar. Meslek olarak ise psikolojinin insanın psikolojik sorunlarına çözüm bulmak gibi önemli bir işlevi vardır.

Bunun için psikologlar iki önemli ilişki üzerinde dururlar: Bunlardan ilki, beyin ve davranış ilişkisi; ikincisi ise, çevre ve davranış ilişkisidir. Davranış bilimleri içerisinde en hâkim konumda olan psikolojinin diğer bir ilgi alanı kişilik yapıları ile insan faaliyetleri arasındaki ilişkiyi bilimsel olarak ele alıp incelemektir. Psikoloji davranışı uyarıcı-organizma ve tepki bağlamında ele almaktadır. Bunlar davranışın temel unsurlarıdır.

Uyarıcı: Organizmaya etki eden her tür enerji değişikliğidir. Aynı uyarıcı karşısında farklı bireyler farklı davranışlar gösterirler.

Organizma: Tek bir hücreden bile oluşsa bir canlıya organizma denir. Fakat psikoloji araştırmalarında en çok maymunlar, fareler ve benzeri organizmalar incelenir.

Davranış: Bir organizmada yer alan ve bir organizma tarafından yapılan her türlü eylemdir. Diğer bir tanımla davranış belli bir etkiye karşı gösterilen bilinçli bir tepkidir.

Psikolojinin Dalları

Psikoloji bilimi farklı alt disiplinlerden oluşan bir bilim dalıdır. Bu disiplinler farklı psikolojik uzmanlık alanlarını oluşturur.

Psikolojinin alt disiplinlerini veya temel uğraş alanları şunlardır: Deneysel Psikoloji: Duyum, algı, öğrenme, bellek, güdü ve davranışın fizyolojik temelleri gibi alanlarda incelemeler yaparak davranışın temel nedenlerine ilişkin bilgi edinmeyi amaçlayan psikolojinin bir alt dalıdır.

Sosyal Psikoloji: Grup üyeliğinin bireyin davranışları, tutumları ve inançları üzerindeki etkileri ile ilgili bir uzmanlık dalıdır. Bireylerin, üyesi oldukları toplumsal grupların toplumsal-ekonomik koşulları içinde oluşturdukları ortak davranış, tutum, düşünce, tasarım, alışkanlık ve özelliklerini inceleyen bilim dalı.

Gelişim Psikolojisi: Büyüme ve gelişme sonucu davranış ve bilişsel sistemde ortaya çıkan değişiklikleri inceleyen psikoloji dalı. Gelişimin değişik dönemlerinde ortaya çıkan davranışlar ile çeşitli çevre koşullarının ve kalıtımın davranışı nasıl etkilediği araştırılır.

Uygulamalı Psikoloji: Psikolojinin değişik alanlarında ortaya konan ilkelere geliştirilen uygulamalı bir psikoloji dalı.

Klinik Psikolojisi: Davranış bozukluklarını tanıma, tedavi etme ve nedenlerini bilimsel olarak araştırmayı konu edinen psikoloji dalı.

Davranış Bilimleri ve Sosyoloji İlişkisi

Sosyoloji bireysel davranışlar yerine aile, din grupları, sapkın grup davranışı, siyasal gruplar, endüstriyel organizasyonlar, ekonomi ve eğitim gibi konular üzerinde çalışır. Sosyologlar ise toplum, toplumsal kurumlar ve insan ilişkileri üzerinde çalışan kişilerdir. Sosyoloji sosyal grup davranışı ve sosyal süreçlerle ilgilenir. Toplumlar, kurumlar, örgütler ve gruplar sosyolojinin başlıca inceleme alanlarıdır. Sosyoloji, grupların, ailelerin ve toplumların yaşam tarzlarını, sosyal tabakalaşma ve sosyal değişim kuramları gibi konuları inceler. Sosyoloji bir grup içinde insanların grupsal davranışlarını inceler. Sosyolojinin temel konusu; sosyal grupları, sosyal örgütleri, sosyal gruplarda ve sosyal örgütlerdeki değişimi incelemektir. Sosyolojinin Önemli Bazı Alt Dalları Sosyolojinin alt dalları toplumsal kuralların çoğalması, bilgilerin giderek farklılaşması ve çeşitlenmesi, üretim ilişkileriyle uzmanlık alanlarının artması gibi nedenlerden doğmaktadır.

Bilgi sosyolojisi: Bilginin toplumsal gelişme ve değişimdeki rolünü ortaya koymaya çalışan bir bilim dalıdır.

Sanayi sosyolojisi: İş yerinin güvenliği, yapısı, verimlilik, sendikalaşma hareketleri, sanayi ve toplum ilişkileri, işçi işveren ilişkileri gibi konuları inceler.

Kent sosyolojisi: Kentlerin toplum bütünlüğü içindeki yerleri ve oluşum, işleyiş ve değişimini inceleyen sosyolojinin bir dalı.

Hukuk sosyolojisi: Hukuk sosyolojisi toplumların yapılarıyla, bu toplumlarda geçerli olan hukuk yasaları arasındaki toplumsal ilişkileri inceler.

Siyaset sosyolojisi: Toplumlarda, toplumsal gruplarda siyasal erkin toplum bütünü içindeki yeri ile oluşum, işleyiş ve değişimini düzenlilikleri içinde inceleyip açıklamayı amaçlar.

Eğitim sosyolojisi: Eğitim düzeninin yapısını, kurumlarını ve işleyişini düzenlilikleriyle inceleyen toplumbilim dalı. Davranış Bilimleri ve Sosyal Psikoloji İlişkisi Kişiler arası ilişkiler bireysel amaçları etkileyerek davranışları yönlendirmektedir. Sosyal psikoloji bireyin kişilik oluşumunda sosyal ve kültürel çevresinin etkilerini, sosyalleşmesini, sosyal tutum ve değerlerini, grup içi ve gruplar arası iletişim ve etkileşimi inceleme konusu yapar. Muzaffer Şerif'e göre sosyal psikoloji, sosyal uyaran durumlarıyla ilgili bireylerin deneyim ve davranışlarının bilimsel incelemesidir. Sosyal uyaran durumları, insanlar, bireyler, gruplar ve sosyo-kültürel ortamın öğelerinden oluşur. Bireyin deneyim ve davranışları, algılama, yargıda bulunma, öğrenme, hatırlama, hayal kurma, imgeleme,

düşünme, isteme ve eyleme geçme gibi psikolojik etkinlikleri içerir ve incelemeyi gerektirir. Sosyal psikoloji ise grup içinde kişiler arası etkileşimle ilgilenir. Psikoloji gibi gruptan veya toplumdaki bağımsız birey tekiyle ilgilenmediği gibi, sosyoloji gibi bireyden bağımsız grup veya toplumla da ilgilenmez.

Sosyal Psikolojinin İki Boyutu

Sosyal psikoloji tarihinde, bireysel yaklaşım taraftarları ile kültürel yaklaşım taraftarları arasında köklü bir tartışma yapıla gelmiştir. Bu yaklaşımlardan birisi, sosyal fenomenleri, kültürü ve sosyal sistemleri, bireysel değişimlerinin bir sonucu olarak görmüştür. Karşıt görüş ise bireyi sosyal etkilerin pasif bir alıcısı olarak değerlendirmiştir.

Psikolojik sosyal psikoloji: Üzerinde durduğu konuları içten-dışa (bireyden-çevreye) doğru inceler. Buradaki amaç, kişinin davranışlarını ve bunun nedenlerini sosyal çevre içinde fakat kişi düzeyinde (mikro) açıklamaktır. Burada birey sosyal çevresinde incelenir.

Sosyolojik sosyal psikoloji: Burada olaylar dıştan içe (çevreden- bireye) doğru incelenmektedir. Araştırma birimi, bireyi de içine alan sosyal çevre ya da gruptur. Yaklaşım, kişinin iç psikolojik olaylarına değil; kişiler arası olaylara, grup düzeyine yöneliktir.

Davranış Bilimleri ve Antropoloji İlişkisi

Antropolojinin konusu insan, toplumlar ve kültürlerdir. Bugün antropoloji, genetik veya somatik, etnolojik veya kültürel, psikolojik insan ve eylemi gibi görünüşlerle uğraşan spesifik bir bilim dalıdır. Antropoloji insanın kökenini, biyolojik yapısını, somatik ve kültürel özelliklerini, toplumsal davranışlarını konu edinen ve bunları kendine özgü yöntemleriyle inceleyen bilim dalıdır. Antropoloji, kültürel antropoloji ve fiziksel antropoloji olarak iki kısma ayrılmaktadır. Kültürel antropoloji; arkeoloji, etnoloji, lengüistik ve sosyal antropolojiyi içerir. Buna karşılık fiziksel antropoloji ise antropometri alt disiplinini içine alır.

Kültürel Antropoloji ve Alt Alanları

Kültürel antropoloji insanın nesilden nesile aktarılan manevi yönü üzerinde durur. Kültürel antropoloji, bir toplumda amaçlar ve değerler, var olan sosyal kurumlar ve tutucu faktörler, düşünme, hissetme ve eylem şekilleri, ahlak, âdet ve gelenekler, alt kültürler, hayat görünüşü, statü sembolleri, aile hayatı, teknolojinin kültürel etkisi, çeşitli kültürlerdeki “tabu”lar gibi konuları inceler.

Kültürel antropolojinin alt alanlarını aşağıdaki gibi açıklayabiliriz: Lengüistik. Dillerin yapısal özelliklerini, konuşma biçimlerini inceler.

Lengüistik ikiye ayrılır: Bunlardan ilki tanımlayıcı lengüistik, diğeri de formel lengüistikdir.

Tanımlayıcı lengüistik doğal lisanların bünyesini (fonetik, morfolojik) ve kullanılmasını araştırır.

Formel lengüistik ise işaretler bilimi olarak, dilin soyut özelliklerini yani sembollerin sınıflaması için geçerli olan kuralları araştırır.

Formel lengüistik kendi arasında üç alt alana ayrılır: Bunlardan ilki sentaktır (sözdizimi). Sentaks, mesajın iletimi açısından işaretlerin ilişkisini konu alır.

Arkeoloji: Tarih öncesi uygarlıkları, özellikle kazılar yoluyla elde edilen maddî kalıntıları yorumlayarak inceleyen bilim dalıdır.

Etnoloji: İnsanı konu edinen özellikle ilkel diye nitelenen insan topluluklarını ve onların kültürlerini inceleyen bir disiplin. Başka bir tanımla etnoloji, ırkların kaynağını, yeryüzündeki dağılışlarını ve özelliklerini inceleyen bilim dalıdır. Fiziksel Antropoloji ve Alt Alanları İnsanoğlunun fiziksel gelişimini ve evrimini inceler. Yani insanın biyolojik gelişmesinin tarihiyle ilgilidir. İnsanın insan olabilmek için geçirdiği aşamaları ele alır.

DERS ADI Davranış Bilimleri
ÜNİTE ADI Güdüleme ve Güdüleme Kuramları
ÜNİTE NO 2
YAZAR Prof.Dr. HASAN TUTAR

İHTİYAÇLAR VE GÜDÜLER

İhtiyaç, insanda eksiklik veya yoksunluk hissi uyandıran, içsel ve dışsal, psikolojik veya fizyolojik her tür faktördür. Kişi yaşamını sürdürmek için ihtiyaçlarını tatmin etme gereği duyar. İsteklerin karşılanması kişinin yaşam konforunu artırırken, ihtiyaçlar kişinin yaşamı için zorunlu unsurlardır. İhtiyaç Kavramı Doğumdan itibaren en erken öğrenilen şey ihtiyaçların tatmin edildiğinde haz ve doyum, tatmin edilmediği zaman acı ve üzüntü kaynağı olduğudur. Giderilmediği zaman yokluk veya eksiklik duygusu oluşturan her şey ihtiyaçtır. İhtiyaç, genellikle güdü ile eş anlamlıdır. Güdü, genellikle içten gelen bir iticiliği, ihtiyaç ise hedeften gelen bir çekiciliği anlatır. İhtiyaçlar Temel bir ayrımla psikolojik veya fizyolojik kökenli olabilir. İhtiyaçları aşağıdaki gibi iki kategoride incelemek mümkündür: Birincil ihtiyaçlar: Bu tür ihtiyaçlar; yeme, içme, barınma, cinsellik gibi insanın fizyolojik yapısının gerektirdiği ihtiyaçlardır. İkincil ihtiyaçlar: İnsanların toplumsal ilişkilerinin, sosyal statülerinin, sorumluluk, görev ve rollerinin gereği olan ihtiyaçlardır. İhtiyaçları; yaşamı sürdürmek için zorunlu olan ihtiyaçlar, yaşamı kolaylaştıran ihtiyaçlar ve yaşamı güzelleştiren ihtiyaçlar şeklinde de sınıflandırabiliriz. İhtiyaçlar “sürekli ihtiyaçlar” ve “geçici ihtiyaçlar” olarak ikiye ayrılır. İhtiyaçların Özellikleri: İhtiyaçlar çok sayıdadır. İnsanın evreni algıladığı, olguları tanıdığı ölçüde ihtiyaçları farklılaşır. Tatmin edildikçe şiddetleri azalır. Özellikle fizyolojik ihtiyaçlar böyledir; ancak aynı şeyi psikolojik ihtiyaçlar için söylemek doğru değildir. İkame özellikleri vardır. İhtiyaçları karşılarken, ikame özelliği olan çeşitli nesnelere bunları ikame etmek mümkün olabilir. İhtiyaçların şiddeti farklıdır. Hayat için zorunlu olan ihtiyaçların şiddeti doğaldır ki hayatı güzelleştiren ihtiyaçlardan daha fazladır. Güdü Kavramı Güdü kavramı, organizmayı bir amaç için hareket ettiren saiklerdir. Güdü, psikolojinin temel kavramlarından biri olmasına rağmen, bu kavram evrimci biyolojinin psikoloji üzerindeki etkisinden doğmuştur. İçgüdünün ne olduğu veya böyle bir olgunun olup olmadığı konusunda da çeşitli tartışmalar bulunmaktadır. Güdü ve Dürtü İlişkisi Güdü, insanı yaşaması ve gelişmesi için bilinçli, belli ve düzenli olarak bir ihtiyacı doyurmaya yönelen iç güçtür. Gdüler, öğrenilmemiş ya da öğrenilmiş olabilirler. Güdü, dürtüyü ve ihtiyacı kapsayan bir kavramdır. Fizyolojik kökenli güdülere dürtü denmektedir. Dürtü; açlık, susuzluk, cinsellik, acı veren durumlardan kaçma gibi biyolojik veya fizyolojik kökenli saiklerdir. Güdü ise daha geniş bir anlam içeriğine sahiptir. Güdü, dürtünün kapsamının yanında güven, başarı ve bağlanma gibi psikolojik saikleri de kapsar. Organizmayı harekete hazırlayan bu fizyolojik kökenli faktörlere dürtü denir. Dürtü kişiyi belli bir hedefe yönlendirir ve bu hedefe ulaşmak için onda bir irade durumu ortaya çıkarır.

GÜDÜLERİN SINIFLANDIRILMASI

İnsan, yaşamını ve soyunu sürdürme arzusundadır. Bunun yolu, güdülerini doyurmaktır. İnsanın cinsellik, güvenlik, merak gibi güduları doğuştan gelir. Bunlara birincil veya öğrenilmemiş güdü denir. Bu tür güdülerin insanı davranışa itme gücü yüksektir. İnsanın bazı güduları ise çevrenin kültürel ve toplumsal etkisi ile oluşur. Bunlar, öğrenilmiş ikinci türden güdülerdir. İnsanın, kalıtsal ve öğrenilmiş güdülerinin üzerinde pek çok araştırma yapılmış ve çok sayıda güdü, dürtü ve ihtiyaç belirlenmiştir. Bunlar aşağıdaki gibi sınıflandırılmıştır: Dengelenim güduları (Açlık, susuzluk, solunum gibi) Cinsel güdüler (Evlence, aile kurma, çocuk büyütme gibi) Duygusal güdüler (Korku, kızgınlık, öfke, nefret, kaygı, sevgi, gibi) Kendiliğinden doğan güdüler (Merak, bilişsel yönelme gibi) Toplumsal güdüler (Başarı, bağlanma, dayanma, birlikte yaşama gibi) Güdüler temelde öğrenilmiş ve öğrenilmemiş güdüler olmak üzere iki kategoride ele alınabilir. Öğrenilmemiş güdüler ise birincil güdülerdir ve bunlar doğuştan getirilirler. Birincil güdüleri üç grupta ele alabiliriz. Bunlardan ilki açlık, susuzluk gibi fizyolojik kökenli birincil güdülerdir. İkincisi cinsellik ve analık güdüleri gibi fizyolojik kökeni olan, ancak bu kökenden bağımsız olarak da sürebilen güdülerdir. Üçüncü grupta ise başarı, bağlanma, araştırma gibi fizyolojik kökeni olmayan güdüler vardır. Öğrenilmiş Güdüler Öğrenilmiş veya diğer adıyla sosyal güdüler, öğrenme yoluyla sonradan kazanılmış güdülerdir. Birlikte olma güdüsü: Birlikte olma güdüsü, çocukluğun erken evrelerinde gelişen bir güdüdür. Birlikte olma güdüsünü pekiştiren diğer bir güdü korkudur. Kişi ancak başkalarıyla birlikte olarak bu duyguyu

yeneceğini düşünür. Güçlü olma güdüsü: Güçlü olma, başkalarıyla rekabet etme, yarışma ve onların davranışlarını denetleme, etkileme, yönlendirme ve kendi iradesini onlara kabul ettirme isteğinden kaynaklanmaktadır. Başarma güdüsü: Başarı güdüsü de sosyal güdülerden biridir ve öğrenilmiş bir güdüdür. Başarma ihtiyacı zayıf olan insanlar, kolay kolay amaç belirlemezler. Başarısızlık korkusunu daha fazla duyarlar. Sosyal kabul görme güdüsü: Başkaları tarafından kabul görme ve onlar tarafından beğenilme insanda bir haz duygusu oluşturur. Kişi bu haz duygusunu yaşamak için sosyal kabul görme ihtiyacı duyar. Kendilik değeri güdüsü: Kişinin kendi hakkında olumlu düşünme, kendisine karşı pozitif olma güdüsüdür. Kendilik değeri kişinin kendisini görmek istediği yerde görmesiyle doyurulabilir. Öğrenilmemiş Güdüler (Birincil Güdüler) Kişinin sonradan sosyal öğrenme yoluyla elde etmediği, aksine doğuştan getirdiği birincil nitelikteki güdülerini öğrenilmemiş güdülerdir. Bunlar; açlık, susuzluk, cinsellik, analık, araştırma ve kurcalama güdülerini gibi birincil güdülerdir.

GÜDÜLEME TEORİLERİ

Güdüleme; isteme, gerekseme, arzu etme, dürtü gibi sözcüklerle anlatılan, insanın bir çaba içinde bulunmasına ilişkin genel bir kavramdır. İnsanın davranışa geçmesi, içinden gelen zorlanmayla olduğunda buna içsel güdüleme, dıştan gelen zorlamayla olduğunda buna dışsal güdüleme denir. Güdüleme kuramları iki kategoride değerlendirilir. Bunlar; kapsam kuramları ve süreç kuramları. Kapsam kuramları, içsel faktörlere ağırlık veren teorilerdir. Süreç kuramları ise dışsal faktörlere ağırlık veren kuramlardır. Kapsam Teorileri İhtiyaçlar hiyerarşisi teorisi. İhtiyaçlar hiyerarşisi teorisine göre insanın her davranışının arkasında ihtiyaçları vardır. Bu ihtiyaçlar arasında aynı zamanda hiyerarşik bir örüntü bulunur ve dolayısıyla bunlardan alt düzeyde olanlar karşılanmadığı zaman, daha üst düzeyde olanlar ortaya çıkmaz. Abraham Maslow, insan güdülerinin evrensel bir hiyerarşisi olduğunu ileri sürer. İhtiyaçlar hiyerarşisi teorisi, insan ihtiyaçlarını aşağıdaki gibi ele alır: Fizyolojik ihtiyaçlar: Yeme, içme, uyuma (Örgütlerde; ücret ve uygun çalışma ortamı). Güvenlik ihtiyacı: Can ve mal güvenliği (Örgütlerde; iş güvenliği, örgütsel adalet, emeklilik, sosyal güvenlik...). Ait olma ihtiyacı (sosyal ihtiyaçlar): Arkadaşlık, iletişim, etkileşim (Örgütlerde; grup üyeliği, sendika üyeliği, yönetici ilgisi...). Sevgi ve takdir (öz saygı) ihtiyacı: Tanınma, imaj, itibar, prestij (Örgütlerde; takdir edilme, üst görevlere terfi, ödüllendirilme...). Kendini gerçekleştirme (tamamlama) ihtiyacı: Yetenek geliştirme, yaratıcılığını kullanma vb. (Örgütlerde, iş tatmini...). Herzberg'in Çift Faktör Kuramı Çift faktör kuramı aslında Herzberg'in "İşinizde kendinizi ne zaman en iyi ve ne zaman en kötü hissedersiniz?" yani "İhtiyaçlarınız en fazla hangi durumda karşılanmış olur?" sorusunu cevaplandırmak için geliştirilmiştir. Kişinin yaratıcılığını gösterme, yeteneğini ortaya koyma gibi ihtiyaçları ilk grup ihtiyacıdır ve dolayısıyla bunlar ilk basamak motive edici faktörlerdir. Çift faktör teorisinin ikinci grubunu ise hijyen faktörleri oluşturur. Bunlar; ücret, çalışma koşulları, örgüt iklimi, iş güvenliği, iş sağlığı, örgütsel adalet unsurları, iletişim ve etkileşim koşulları, örgüt politikaları gibi faktörlerdir. Mc Clelland'ın Başarı İhtiyacı Teorisi McClelland, ihtiyaçların öğrenmeyle, sonradan kazanılan bir özelliğinin olduğunu ileri sürmektedir. Başarma ihtiyacı teorisine göre insan, üç tür ihtiyacın etkisi altında davranır. İlişki kurma (bağlılık) ihtiyacı. İlişki kurma ihtiyacına göre insan sosyal bir varlıktır ve kendini ancak bir sosyal yapı veya grup içinde ifade edebilir. Güç kazanma ihtiyacı. Başarma ihtiyacı güdüsünü yüksek düzeyde duyan insanlar güç kazanma, çevrelerini etkileme ve rekabet ihtiyacını da görel olarak daha fazla duyarlar. Başarma ihtiyacı. Başarma ihtiyacı teorisine göre kişileri iş yerinde başarılı kılmak için onları başarısız kılacak aşırıya kaçan amaçların, belirsiz görev tanımlarının bulunmaması gerekir. Alderfer'in ERG Teorisi Alderfer insan ihtiyaçlarını; var olma (existence), ait olma (relatedness) ve gelişme (growth) olmak üzere üç grupta incelemektedir. Alderfer'e göre var olma ihtiyacı, yaşamak için gerekli olan zorunlu (temel) ihtiyaçları kapsar. Alderfer'in belirlediği ikinci ihtiyaç türü ise ait olma ihtiyacıdır. Bunlar insanın başkaları ile birlikte olma, sosyal ilişki kurma, gruba mensup olma gibi sosyal ihtiyaçlarını kapsar. Teorinin üçüncü ihtiyacı olan gelişme ihtiyacı kişinin üstün ve değerli bir insan olarak kendisini görmesini sağlayan ihtiyaçlardır. Süreç Teorileri Süreç teorileri; Wroom'un Bekleyiş Teorisi, Lawler ve Porter'in Geliştirilmiş Bekleyiş Teorisi, Skinner'ın Davranış Şartlandırma Teorisi ve Adams'ın Eşitlik Teorisidir. Wroom'un Bekleyiş Teorisi Wroom'a göre motivasyonun temelinde iki neden vardır. Bunlar; valens ve beklentidir. Valens, insanın belli bir hedefe ulaşmada duyduğu arzusun şiddetidir. Buna göre kişinin belli bir sonucu tercih etme derecesi, yani elde edilecek sonucun çabaya değip değmeyeceği noktasındaki tercihi, onun valensini gösterir. Valens (ödüle atfedilen değer), kişinin elde etmeyi umduğu sonuçtan beklediği tatmin seviyesidir. Bekleyiş teorisinde birincil sonuçlar, insan için arzulanan bir şey olmamasına rağmen, birincil sonuçların ikincil sonuçlara ulaşmasının aracı olduğu algısı, kişinin birincil sonuçlara karşı pozitif ilgi duymasını sağlayacaktır. Teorideki bekleyiş kavramı kişinin davranışlarının sonucunda algıladığı olasılığı ifade eder. Teori matematiksel olarak ifade edilirse, valens "-1" ile "+1" arasında değerler alır. Kişinin herhangi bir ödüle verdiği değer, ödülün ihtiyaçları tatmin etme derecesini gösterir. Kişinin valensi ile gayreti arasında pozitif ve negatif yönde doğru bir orantı vardır. Bekleyiş "0" ile "+1" arasında değer alır. Kişi çabası ile elde ettiği sonuç (ödül) arasında ilişki görmezse bekleyişi "0" olur. İnsanın hem bekleyişi hem de o sonuca verdiği değer (valens) yüksek olursa, bu onun motive olmasını, dolayısıyla ihtiyacın tatminini artırır. Bunu

matematiksels olarak Öyle ifade edebiliriz. Motivasyon = Valens x Bekleyiş. Lawler Ve Porter'ın Geliştirilmiş Bekleyiş Teorisi Lawler ve Porter'a göre yüksek çaba her zaman yüksek baŐarıya ulaŐtırmaz. abanın istenen sonuca ulaŐtırabilmesi için kişinin aynı zamanda yeterli bilgi ve beceriye sahip olması da gerekir. Lawler ve Porter motivasyon için kişilerin aldığı ödüllerin başkalarının ödülleriyle eşit olduğunu algılamaları gerektiğine inanır. Skinner'ın Davranış Şartlandırma Teorisi Pavlov'un edimsel koşullanma konusunda yaptığı deneylerden etkilenen Skinner, Davranış Şartlandırma olarak bilinen kuramını geliŐtirmiŐtir. Kurama göre davranışlar, karŐılaŐtıkları sonuçlar tarafından Őartlandırılır. İnsan elde ettiği sonuca göre güdülenerek davranışını tekrarlayacak ya da sonuç onun içindeki tekrarlama güdüsünü yavaş yavaş söndürerek kişi davranıŐta bulunmayacaktır. İnsanın karŐılaŐtıĐı sonuçları yorumlayarak, davranışlarına yön vermesi, Thorndike'in "Etki Kanunu" ile açıklanmıştır. Bu kanuna göre, kişi kendini mutlu eden veya ihtiyaçlarını karşılayan davranışları tekrarlar, acı veren davranışlardan ise kaçınır. Olumlu pekiştirme: İnsanın belli bir davranıŐta bulunması ve onu sürdürmesi için teşvik edilmesidir. Olumsuz pekiştirme: İnsanın belli bir davranıŐta bulunmaması konusunda pekiŐtirilmesidir. Son verme: Bir davranışı ya ortadan kaldırma veya ortaya çıkıŐını tümüyle nlleme amaçlı tedbirlerdir. Cezalandırma: Kişinin olumsuz davranışına ceza yoluyla son verilebilir; ancak olumlu davranıŐta bulunması ceza yoluyla sağlanamaz. Adams'ın EŞitlik Teorisi İnsanların, özellikle yönetilen konumunda olanların, örgütlerinden beklentilerinin başında adalet ve hakkaniyet kurallarına uygun bir yönetim gelir. Adams'a göre iş görenler, iş iliŐkilerinde eşit (dil) muamele görme isterler ve bu isteğin kişiyi motive edici ve ihtiyaçlarını giderici bir yönü vardır.

DERS ADI Davranış Bilimleri

ÜNİTE ADI Statü-Rol Davranışı ve Sosyal Kurumlar

ÜNİTE NO 3

YAZAR Prof.Dr. ELİF KARABULUT TEMEL

STATÜ-ROL DAVRANIŞI VE SOSYAL KURUMLAR DERSİNİN OKUTULMA AMACI

Davranış Bilimleri kitabında yer alan Statü, Rol Davranışı ve Sosyal Kurumlar başlıklı ünitenin okutulma amacı; toplumu oluşturan bireylerin toplum içinde buldukları konum olan statü kavramını tanımları, bireyin toplum içinde hangi rollere sahip olduğunun bilinmesi ve toplumlarda sosyal yapıyı oluşturan sosyal kurumların işlevlerinin öğrenilmesidir. Bu amaçları detaylandırarak olursak;

- Statü kavramı ve statü çeşitleri konusunda bilgi vermek,
- Statü faktörlerinin ve statü sembollerinin tanınmasını sağlamak,
- Rol çeşitleri, rol çatışması ve rol belirsizliği arasındaki farklılıkları açıklamak,
- Sosyal kurumların neler olduğu hakkında bilgi vermek. Statü Statü davranış düzlemi içerisinde bireylerin buldukları pozisyon ve sosyal ilişkiler alanıdır. Davranış düzlemi içerisinde belirlenmiş olan yetki ve sorumluluk alanıdır ve davranış düzleminin özelliklerine ve toplumsal yapıya göre şekillenmektedir. Statü Çeşitleri Farklı davranış düzlemlerinde benzer görünümlü ve benzer işleyişli statüler olabileceği gibi, benzer görünümlü ve farklı işleyişli statüler de olabilir.
- Bazı statüler doğuştan vardır, bazıları sonradan kazanılır. Bireyin kazanmak için herhangi bir çaba sarf etmediği statülere verilmiş statüler, bireyin yaşam içerisinde kendi çaba, beceri, yetenek ve başarısı sonucunda ulaştığı toplumsal konuma kazanılmış statüler denir.
- Aynı anda birden çok statüye sahip olunabilir. Her birey farklı davranış düzleminde farklı statülere sahip olabilir. Bireyin sahip olduğu statüler arasında en etkin olanına anahtar statü denir. • Bazı statüler değişmezken bazıları daha kolay değişir. Toplumların yapısına göre statü değişimi olarak sosyal hareketlilikten bahsedilebilir. Sosyal hareketlilik, aşağıdan yukarıya ve yukarıdan aşağıya oluşan dikey hareketlilik ve yatay hareketlilik olarak karşımıza çıkmaktadır.
- Her statü belli kurallara bağlıdır. Kişilerin sosyal düzende içinde buldukları statüye uygun davranışlarda bulunması gerekir.
- Statüler arası ilişki ağı vardır. Bir bireyin sahip olduğu statüler arasında çeşitli ilişkiler vardır. Bireyin yaşı, mesleği, oturduğu ev birbirini tamamlayıcı özellikler taşır.
- Statüler toplumdan topluma değişiklik gösterebilir. Statü, içinde bulunulan toplumun şartlarına göre belirlenir ve şartların değişmesiyle beraber değişiklik gösterebilir. Statü Faktörleri Her davranış düzlemi içerisinde statüyü belirleyen faktörler bulunmaktadır. Statüyü etkileyen faktörler, bireyin yetenekleri, eğitim seviyesi, sahip olunan meslek, yaş ve cinsiyet olarak belirlenmiştir. Statü Sembolleri Belli statülerdeki bireylerin o statüde olmaktan dolayı elde ettiği olanaklara statü sembolleri denir. Aynı davranış düzlemi içerisinde bireylerin kıyafetlerinin renk, kalite ve markası bir statü sembolü olarak görülebilir. Rol Davranışı Statü ve rol, sosyal yaşam için uygun davranış kalıbını oluşturmada iki önemli faktördür. Rol davranışı statünün belirlediği görevler ve hakların bireyce kullanılmasıdır. Rol, bireyin yerine getirmek zorunda olduğu fonksiyon; rol davranışı ise bireyin söz konusu fonksiyonu yerine getirmeye ilişkin davranışı olarak değerlendirilebilir. Rol Çeşitleri Rolü oluşturan üç unsur vardır. Bunlar, çevrenin beklentileri, kişinin algıları ve davranışlarıdır. Çevrenin beklentileri, kişinin rolü ile ilgili olarak çevresinin ondan istekleri ve kişiye aktardığı baskılardır. Kişinin algıları kendisi ile ilgili rol tanımlamalarını oluşturur. Rol davranışları ise kişinin çevresinin beklentileri ile kendi tecrübelerini birleştirip ortaya koyduğu davranış biçimleridir. Rollerini gerçekleştirme biçimleri ve yaygınlıklarına göre üç grupta tolamak mümkündür. Bunlar; temel roller, genel roller ve bağımsız rollerdir.
- Temel roller; kişilerin yaş ve cinsiyete bağlı olarak gerçekleştirmek durumunda oldukları rollerdir.
- Genel roller; kişilere toplum tarafından niteliklerinden dolayı verilen, toplumca kabul edilmiş olan sınırları davranış düzlemlerine göre değişen, sonuçları çoğu zaman toplumu etkileyen rollerdir.
- Bağımsız roller; bireylerin kendi istek ve iradelerine bağlı olarak gerçekleştirdikleri rollerdir. Rol Çatışması Kişi-rol çatışması dört farklı şekilde görülebilir. Bunlar; bireyin aynı anda birden fazla rolü gerçekleştirmek durumunda kalması, bireyin mevcut yetenek ve özellikleriyle rol gereklerinin uyumsuz olması, bireyin yerine getirmek zorunda olduğu kendi rolünü ve davranış düzlemini sevmemesi hali ve

bireyin davranış düzleminde değişiklik olmasına rağmen rol davranışını değiştirememesi durumudur. Örgütsel açınsından iş görenlerde rol çatışmasına neden olan faktörler; amaç farklılıkları, kaynakların dağıtımını, yöneticilerin tutum ve davranışları, örgüt içindeki iletişim tarzı ve örgütün çalışanlardan beklentileridir. Rol Belirsizliği Rol belirsizliği, bireyin rolleri konusunda yeterli bilgisinin olmaması durumudur. Rol belirsizliği; görev belirsizliği ve sosyal-duygusal belirsizlik olarak iki çeşittir.

- Görev Belirsizliği: Örgütte çalışanların yapacağı iş ile ilgili belirsizliğin olmasıdır. Rolün nasıl yerine getirileceğine ilişkin bilgi eksikliği olması rol belirsizliğinin düzeyini belirler.
- Sosyal - Duygusal Belirsizlik: Kişinin kendisini başkalarının nasıl değerlendirdiğinden emin olamamasıdır. Değerlendirme ölçütü açık olmadığı veya diğer çalışanlardan geri bildirim alınmadığında bu belirsizlik yaşanır. Sosyal Kurumlar Bireylerin toplum içinde nasıl davranması gerektiğini ve bu davranışların kurallarını belirleyen, kişilere belli şekillerde davranması için zorlayıcı etkide bulunan, aralarında birlik ve bütünlük olan uyumlu ve örgütlü bütünlere sosyal kurumlar denir. Genel olarak sosyal kurumların başında aile, eğitim, devlet ve din gelir. Aile Kurumu Aile, biyolojik ilişkiler sonucu insan türünün devamını sağlayan, toplumsallaşma sürecinin ilk ortaya çıktığı, karşılıklı ilişkilerin belirli kurallara bağlandığı, o güne dek toplumda oluşturulmuş temel değerleri kuşaktan kuşağa aktaran, biyolojik, psikolojik, ekonomik, toplumsal, hukuksal yönleri bulunan toplumsal bir birimdir. Aile kurumu toplumların kültürüne göre geleneksel geniş aile veya çekirdek aile olarak görülebilir. Geleneksel geniş aile, büyükanne ve babaların, dede ve torunların birlikte yaşadıkları, evlenen erkek çocukların da eşlerini aile içine getirdikleri aile tipidir. Geniş ailenin ekonomik, saygınlık, eğitim, koruyucu, dinsel, eğlenme ve dinlenme, çocuk yapma ve psikolojik doyum sağlama gibi işlevleri bulunmaktadır. Çekirdek aile yapısında çocuk sayısı azalarak her iki eşin çalışmasına da olanak verir. Bir toplumun kültürünün nesilden nesile aktarımı ailede başlar, okulda ve çevrede devam eder. Aileler topluma yeni üyeler kazandırırken, çocuğa da toplumun temel değerlerini öğretmektedir. Ayrıca ailenin üyeleri için sağladığı psikolojik tatmin özelliği, görülmedik biçimde duygusal bir destek kaynağıdır. Eğitim Kurumu Bir sosyal kurum olarak eğitim kurumları, bireylerin toplum içinde uyumlu bir şekilde yaşamalarını sağlayacak olan toplumsal kuralları öğrenmelerinde etkili rol oynayan kurumlardır. Çocuk okulda toplumun temel yapısını anlamaya ve akabinde de toplum halinde yaşamının kurallarını öğrenerek toplumun bir parçası olmaya çalışır. Eğitimin tarihini gözden geçirdiğimizde, Platon baskılı eğitimin kalıcı ve iyi sonuç vermeyeceğini vurgulamış, derslerin oyun oynanır gibi işlenmesini öğütlemiştir. Özgür insanın öğrenimi de özgür olmalıdır. Eğitimin başlatılma biçimi kişinin tüm gelecek yaşamını etkiler. Platon için eğitilmiş insan, doğru seçimler yapabilen, doğru kararlar alabilen kişidir. Aristo ise eğitimi, yalnız zihnin eğitimi olarak değil bir gelişme süreci, insan ruhunun her yönünü ilgilendiren ve sonunda kişilik oluşumuna götüren bir süreç olarak algılamıştır. Yunanlılar eğitimi genel olarak onurlu yaşama sanatı olarak görmüşlerdir. Erasmus, hoşgörüyü savunmuş bir filozof olarak öğrenimden baskıyı çıkartıp onun yerine özgürlüğü ve eğlenceyi koymayı istemiştir. Locke ise eğitim kurumlarında çocuklara yaşlarına göre özgürlük tanınarak gereksiz baskı ve kısıtlamaya başvurmada yaşamalarının sağlanması gerektiğini belirtmiştir. Eğitimin toplumsal, ekonomik ve siyasal işlevleri bulunmaktadır. Bu işlevlerle bireyin yaşadığı toplumla uyumlu olması, demokrasinin ilkelerine saygılı, haklarını yasal yollarla koruyan, olanaklarının farkında olarak bireylerin iyi üretici ve tüketici olmaları sağlanmaktadır. Devlet Kurumu Devlet, insanların toplum yaşamında başvurdukları bir örgütlenme biçimidir ve siyasal bir organizasyondur. Devletin tanımlanmasında farklılıkların olmasının nedeni, tarihsel bir gerçeklik olmasındandır. Aristoteles, her devir ve tüm toplumlar için geçerli olacak tek bir yönetim biçimini kabul etmez. Çeşitli yönetim biçimleri öngörür ve bunları inceler. Bunlar;
- Monarşi: Tüm yetkilerin ve güçlerin tek bir kişide toplandığı yönetim biçimidir. Yasama, yürütme ve yargı yetkileri bu kişinin elindedir.
- Tirani: Bu yönetim biçimi şiddete dayanır. Toplum değerleri tek kişi tarafından sömürülür.
- Oligarşi: İktidarın belli bir sınıf, grup veya azınlık tarafından adaletsiz olarak kullanılmasıdır.
- Aristokrasi: İktidardaki görevlilerin servete değil, erdeme göre seçildikleri bir yönetimi anlatır.
- Cumhuriyet: Devleti idare edenlerin seçimle iş başına geldiği yönetim şeklidir. Halkın egemenliğine dayanır. Halkın hak ve özgürlükleri vardır. Din Kurumu Din, sosyal dokunun içinde ortaklaşa saptanmış inançlar sistemi ve en ince ayrıntısına dek kurallandırılmış törenler bütünü olarak tanımlanabilir. Din kelimesine atfedilen üç değişik anlam vardır. İlk anlam, Allah tarafından insanlara gönderilen malum, hakiki vahiy ve bu vahyin sonucu olarak Allah'a kulluk edilmesidir. Dine atfedilen ikinci anlam, onun bazı hurafe inanışlar toplamı ve bu inanışlardan çıkan hurafe bir tapınma biçimi olduğudur. Dine atfedilen üçüncü anlam ise zeki insanların hem rahatları hem de sıradan kitlelerin tutkularını dizginlemek ve onları yönetmek için geliştirdiği kurallar bütünüdür.

DERS ADI Davranış Bilimleri
ÜNİTE ADI Tutumlar
ÜNİTE NO 4
YAZAR Prof.Dr. UMUT AVCI

TUTUMLARIN TANIMI, BİLEŞENLERİ VE ÖZELLİKLERİ

Tutumların Tanımı Tutumlar, sosyoloji, psikoloji ve sosyal psikoloji gibi sosyal bilimlerin önde gelen disiplinlerinin ilgi odağında yer alan konulardandır. Tutumlar, bireylerin çevresinde yer alan kişilere, nesnelere, ideolojik eğilimlere ve meydana gelen olaylara karşı ne tür tavır takınacağına temel belirleyicileridir. Sosyalleşme sürecinin önemli bir parçası olan tutumlar, deneyimler, inançlar ve duyguların bileşiminin bir ürünü olarak görülmekte; bireylerin çevreleriyle olan diyaloglarını kolaylaştırmak ve bireyin sosyalleşme sürecini hızlandırmak gibi birçok fonksiyonu yerine getirmektedir. Tutumlar, psikolojik bir sürecin herhangi bir değer yargısıyla damgalanmış bir nesne veya duruma ilişkin olarak bireyin olumlu mu yoksa olumsuz mu duygusal tepki göstereceğini belirleyen ve oldukça sürekliliği olan hazır olma durumudur. Tutumlar aynı zamanda, kişinin belli bir insan, grup, nesne, olay gibi unsurlara karşı olumlu veya olumsuz düşünmesine, hissetmesine veya davranmasına yol açan oldukça istikrarlı şekilde süren, onun yargısına dayanan bir eğilimdir. Sonuç olarak tutumlar, genel olarak insanların, objelerin ve fikirlerin değerlendirilmesi şeklinde açıklanmaktadır. Bu yönüyle tutumlar, herhangi bir unsura karşı gösterilen negatif ya da pozitif tepkileri içermektedir. Tutumların Bileşenleri Birçok kişi tarafından oldukça basit bir olgu gibi görünen tutumlar, "bilişsel", "duygusal" ya da "davranışsal" olmak üzere üç bileşenden oluşmaktadır. Her üç bileşenin etkileşimi ve ürünü olarak ortaya çıkan tutumların oldukça karmaşık olduğu dikkati çekmektedir.

- Bilişsel bileşen; insanların tutum nesnesine ilişkin düşünce, bilgi ve inançlarından oluşmaktadır. Bilişsel temelli tutumlar, insanların kıyaslama sonucu tutumlara değer yüklemeleri ve bu tutumlarla ilişkilendirerek bir nesneyi kişiselleştirmeleri anlamına gelen “nesne değerlendirme” olarak da bilinir.
- Duygusal bileşen; bireylerin tutuma konu olan canlı-cansız, soyut-somut unsurlara karşı duydukları heyecanın yoğunluğu ile ilgilidir. Kısaca insanların tutum nesnesinden hoşlanmaları veya hoşlanmamaları, sevmeleri veya sevmemeleri gibi duygusal değerlendirmeler tutumların duygusal boyutunu oluştururlar.
- Davranışsal bileşenler, bir tutum nesnesine karşı gözlemlenebilen davranışların tümünden oluşmaktadır. Dolayısıyla bu tutum grubu, insanların herhangi bir tutum nesnesine karşı nasıl davrandıklarının gözlemlenmesine dayanmaktadır. Tutumların Özellikleri
- Tutumların her birinin kuvvet derecesi bir diğerinden farklıdır.
- Tutumlar, içerdiği faktörlerin sayısına ve içerdiği faktörlerin türüne bağlı olarak karmaşıklık göstermektedir.
- Tutumların bileşenleri arasında tutarlılık söz konusudur.
- Bireylerin tutumları genellikle birbiri ile etkileşim halindedir.
- Tutumlar, sonradan yaşantılar sonucu elde edilen deneyimlere bağlı olarak oluşmaktadır.
- Tutumlar, dayandıkları inançlar ve değer yargıları devam ettikçe varlığını devam ettirir.
- Tutumlar genellikle öğrenme temelinde oluştuğu için değişirler. Özet olarak tutumlar, kuvvet derecelerinin farklı olması, karmaşıklik, bileşenleri arası tutarlılık olması, tutumlar arası etkileşimin varlığı, tutumların sonradan edinilmesi, inanç ve değer yargıları devam ettikçe varlığını devam ettirmesi ile öğrenilmesi gibi öncelikli özelliklere sahiptir.

TUTUMLAR İLE İLGİLİ KAVRAMLAR

İnançlar İnanç, “bir düşünceye gönülden bağlı bulunma durumu” olarak tanımlanmaktadır. İnançların, bireylerin kendi iç dünyasının bir yönü ile ilgili algılamalarının ürünü olan ve devamlılık gösteren duygular ağı olduğu bilinmektedir. Sürekli bir duygular ağı olan inançlar, bireyin yaşamı devam ettiği sürece edindiği bilgileri, bireyin kanaatlerini ve bireyin imanını kapsamaktadır. Değerler Değerler, bireylerin herhangi bir nesneye karşı bilişsel bir tavrından ziyade davranışsal tavır ve yönelimiyle ilgilidir. Bu yönüyle değerler, bireyin davranışları ile doğrudan bağlantılıdır. Bireyler, değerler sayesinde kendine göre iyiyi ve kötüyü ayırt edebilmektedir. Bu sayede birey, kolaylıkla seçim yapabilmekte ve eylemde bulunabilmektedir. İdeolojiler İdeoloji kavramı Türkçe sözlükte, “siyasal

veya toplumsal bir öğreti oluşturan, bir hükümetin, bir partinin, bir grubun davranışlarına yön veren politik, hukuki, bilimsel, felsefi, dinî, moral, estetik düşünceler bütünü” şeklinde tanımlanmaktadır.

TUTUMLARIN OLUŞUMUNU ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Tutumların oluşumunda ve değişiminde çok sayıda faktör rol oynamaktadır. Bu faktörler genel olarak;

(a) bireyin kendisinden kaynaklananlar,

(b) bireyin kendisi dışındaki unsurlardan kaynaklananlar olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır. “Genetik faktörler, fizyolojik faktörler, deneyim ve kişilik” tutumların oluşumunu etkileyen ve bireyin kendisine ilişkin faktörlerdir. Buna karşın, “aile ve arkadaşlar, medya, sosyal sınıf, grup üyeliği” gibi faktörler bireyin kendisi dışındaki unsurlardan kaynaklanmaktadır. TUTUMLARIN İŞLEVLERİ Tutumlar, birey açısından çok sayıda işlevi yerine getirmektedir. Bu işlevler sayesinde, birey olumsuz duygulardan kurtulmakta, benliğinin gelişmesini sağlamakta, belli ihtiyaçlarını doyurmaktadır. Tutumların işlevlerini ana başlıklar altında aşağıdaki şekilde özetlemek mümkündür:

- Egoyu Savunma İşlevi
- Uyum Sağlayıcı İşlevler
- Benlik Geliştirici İşlevler
- İhtiyaçların Doyurulması İşlevi

• Bilgi Sağlama İşlevi TUTUM VE DAVRANIŞ İLİŞKİSİ

Tutumların, işletmenin üst kademe yöneticileri, pazarlama ve insan kaynakları yöneticisi gibi orta kademe yöneticileri için ilgi çekici olmasının nedenleri arasında "davranışlarla ilişkisi ve davranışlar üzerindeki etkisi" önde gelmektedir. Çünkü tutumların bilinmesi davranışların tahmin edilebilmesine olanak sağlamaktadır. Tutum-davranış ilişkisini önemli kılan bir diğer neden ise, her durumda tutumların davranışları etkilememesidir. Bu kapsamda, tutumlar ve davranışlar arasında tutarlılık veya tutarsızlığa neden olan çok sayıda faktörden bahsetmek mümkündür.

Bunlar arasında;

(a) tutumların gücü,

(b) tutumlardan kararlılık,

(c) tutumlara ulaşılabilirlik,

(d) zaman faktörü,

(e) farkındalık,

(f) zaman faktörü,

(g) tutumların davranışlarla ilişkililik derecesi öncelikli faktörlerdir.

TUTUMLARIN DEĞİŞİMİ VE İLGİLİ KURAMLAR

Tutumların öğrenilebilme, sonradan edinme gibi özellikleri aynı zamanda tutumların değişebilir olduğu da göstermektedir. Tutum değişikliği bireylerin herhangi bir konudaki görüşünün ve bakış açısının değiştirilmesini ifade etmektedir. Son yıllarda tutumların değiştirilmesi konusuna ilgi giderek artmaktadır. Özellikle piyasa ile bağlantılı iş yapan ve müşteriler üzerinde etkili olmaya çabalayan işletmeler ve bu işletmelerin halkla ilişkiler, pazarlama gibi bölümleri için tutum değişikliği ilgi çekici olmaktadır. Çünkü işletmeler, kendi ürünlerine olan talebi arttırabilmek için tüketici konumundaki müşterilerinin tutumlarını değiştirmeye gayret etmektedirler. Tutumların değiştirilmesi konusu geçmişten günümüze özellikle yönetenler ve yönlendirenler için ilgi çekici olmuştur.

Araştırmacılar bu dönemlerle birlikte tutumların değişimini açıklamak ve anlamak için çok sayıda kuram geliştirmişlerdir. Bu kuramların bazılarını aşağıdaki şekilde saymak mümkündür:

- Öğrenme Kuramları
- Bilişsel Tutarlılık Kuramı
- Kendini Algılama Kuramı
- Beklenti-Değer Kuramı
- İşlevsel Kuramlar

TUTUMLARIN ÖLÇÜLMESİ

Tutumlar, tutum-davranış ilişkisini anlayabilmek, davranışları tahmin edebilmek, bireyin içinde bulunduğu durumu saptayabilmek ve tutumları değiştirebilmek gibi nedenlerle ölçülmektedir.

Tutumların ölçümü konusu önemli olmakla birlikte, oldukça zor bir iştir. Tutumların Doğrudan Ölçülmesi Tutumların doğrudan ölçümünde “tutum ölçekleri” kullanılmaktadır. Tutum ölçekleri, “ bireylerin çeşitli tutum konularına ilişkin tepkilerini belli kurallar dahilinde ve sayısal olarak değerlendirmesi esasına dayandıran” ölçüm araçlarıdır. Ölçekler yardımıyla tutumların ölçümünde, bireylerden bir dizi cümle ya da sıfat dizisine gerçek duyguları doğrultusunda tepki vermeleri istenir. Tutumların Dolaylı Ölçülmesi Tutumların doğrudan belli yargıları kullanarak ve anket uygulayarak ölçülmesi her durumda araştıran için yeterli olmayabilir. Bu nedenle, tutumların ölçümünde dolaylı ölçüm yöntemlerinden de yararlanılmaktadır. Dolaylı yöntemler, tutumların konuyla ilgili olayı ve eylemi ele almak yerine, konuyla işlevsel ilişkisi bulunan farklı bir konuyu ele alıp incelemektedir. Tutumların dolaylı yollardan ölçümünün nasıl yapılacağı genellikle araştırmacının kendi inisiyatifindedir ve geliştirilen yöntemlerin çeşitliliği, bir anlamda araştıran kişinin yaratıcılığına bağlıdır.

DERS ADI Davranış Bilimleri

ÜNİTE ADI Kültür ve Davranış İlişkisi

ÜNİTE NO 5

YAZAR Prof.Dr. HASAN TUTAR

KÜLTÜR KAVRAMI VE ANLAMI

Kültür, bir toplumun tarihsel süreçte edindiği tüm maddî ve manevî değerler bütünüdür. Kültürün Taylor tarafından yapılan tanımının genel olarak kabul edildiğini söyleyebiliriz. Taylor'a göre kültür, insanın bir toplum üyesi olarak edindiği bilgi, inanç, sanat, ahlâk, hukuk ve törelerle her türlü beceri ve alışkanlıklarını içeren karmaşık bir bütündür. Ülkemizde kültür kavramını sistemli bir şekilde ilk inceleyen Ziya Gökalp olmuştur. Gökalp'a göre kültür, bir toplumun bütün fertlerini birbirine bağlayan ve aralarında dayanışma meydana getiren kurumlardır. Kültür genel olarak bir toplumun "maddî" ve "manevî" değerler bütünü olarak tanımlanır.

KÜLTÜRÜN ÖZELLİKLERİ

Her kültür, işlevlerine göre farklı özelliklere sahiptir. Fichter'e göre kültürün aşağıdaki gibi dört özelliği vardır:

- Kültür, toplumları birbirinden ayırmaya yarayan işaret ve sembollerdir.
- Kültür, içinde bulunan toplumun değerlerini içerir ve onları yorumlar.
- Kültür, bir toplumda toplumsal dayanışmanın unsurlarını oluşturur.
- Kültür, bir toplumun toplumsal gelişimini sağlayan faktörlerden oluşur. Kültürel norm ve kalıpları gösteren özellikleri aşağıdaki gibidir: Evrensellik: İnsanın temel davranışlarını yansıtan kültürler birbirine benzer ve evrenseldirler; ancak insanın ikincil davranışlarını yansıtan kültürler kişilere ve toplumlara özgüdür. Toplumsallık: Kültürü ortaya çıkaran bireyler değil, toplumdur. Aynı zamanda kültürün yaşaması da toplum sayesinde olabilir. Süreklilik: Kültürün önemli bir özelliği de moda gibi gelip geçici bir heves veya alışkanlık olmaması, tarihsel bir sürekliliğinin olmasıdır. Tarihsellik: Kültürel niteliği belirleyen diğer bir faktör, kültürel niteliğin tarihsel oluşudur. Bu çerçevede kültür bir gelenektir. Öğrenilirlik: Kültür genetik faktörlerle değil, adet ve alışkanlıkların gelenekselleşmesi yoluyla kuşaktan kuşağa aktarılır. Kültür sonradan öğrenilen maddî ve manevî değerler bütünüdür. Kalıtsallık: Genetik kültür tanımlamasına göre "kültür, geçmişteki davranış normlarının geleceğe aktarılabilen sonuçları"dır Devingenlik ve değişkenlik: Kültürler bir devingenlik ve değişkenlik gösterir. Kültürel devingenlik daha hızlı ve daha kapsamlıdır. Kültürün diğer bir özelliği değişmesidir. Daha önce ifade edildiği gibi kültür toplumsal bir süreçtir ve etkileşim sonucunda ortaya çıkar. Fonksiyonellik: Kültürün bir başka özelliği birey, grup veya toplum yaşamında bir anlamının ve öneminin olması, kısaca işlevselliğinin bulunmasıdır. Birlik içinde çokluk: Kültürler alt kültür unsurlarının uyumlu bir bileşimidir. Adına genel kültür veya üst kültür denilen olgu, çeşitli alt kültür unsurlarından oluşur. Yayılma: Kültürel yayılma kültürün maddî veya manevî öğelerinin sürekli içten dışa ya da dıştan içe doğru yayılma göstermesi anlamına gelir. Kültür görelidir. Kültürün göreliliğine göre herhangi bir kültürdeki insan veya grup davranışları o kültüre hastır ve sadece o kültürün temel varsayımları veya değerler sistemine göre anlam kazanır. Kültür rasyonel olmak zorunda değildir. Kültür insanların ve toplumların tarihsel süreç içinde edindiği tüm maddî ve manevî değerler bütünüdür ve göreliliği yönüyle bilimsel rasyonellikten ayrılır. Kültür semboliktir. Kültür kendini davranışlarla, simgelerle, sembollerle, kısaca maddî ve manevî unsurlarla gösterir.

KÜLTÜRÜN UNSURLARI

Kültürü oluşturan unsurları iki bakımdan ele alabiliriz. Bunlardan ilki genel kültürü oluşturan unsurlar, diğeri de örgüt kültürünü oluşturan unsurlardır. Kültürel antropologların üzerinde anlaştıkları genel kültür unsurları şunlardır: Aile: Kişinin içinde doğduğu ilk çevresi, dilini ve alışkanlıklarını öğrendiği ilk kurumdur. Dil: Dil davranışlarla birlikte kültürün önemli taşıyıcılarından biridir. Eğitim: Beceri ve görgülerinin kuşaklar arasında aktarılmasında, kültürün değişmesi ve yeniden şekillenmesinde önemli rol oynar. Ekonomi ve teknoloji: Ekonominin temelini üretim ve tüketim faaliyetleri oluşturur. Üretim ve tüketim sürecinde alet kullanım biçimi kültüre göre şekillenir. Sanat: Sanatsal etkinlikler, sanatın algılanış biçimi ve sanata bakış tarzı bütün bunlar genel kültürün önemli unsurları arasındadır. İnançlar: İnançlar, sorgulama düzleminin dışına çıkarılmış temel kabullerdir. Burada inanç kurumsal hedeflere inanma ve onları benimseme anlamında kullanılmaktadır. Değerler ve normlar: İnanç ve

değerlerini değiştiren insanların tutum ve davranışları da değişir. Değerler, ahlâkî kodlarla ilgilidir. Normlar en yalın anlamıyla bir toplumda, sosyal bir çevrede veya bir kurumsal ortamda uyulması gereken kurallar bütünü anlamına gelir. Devlet: Toplumların ve kültürlerin ortaya çıkardığı bir üst örgütlenme biçimidir. Devleti oluşturan en önemli unsurlardan biri olan milleti ortaya çıkaran önemli faktörlerden bir kültürdür. Adetler (Ritüeller): Adetler kurum üyelerinin algı ve davranışlarını, kurumsal kültürle uyumlu hale getirmek için tekrarlanan ve standardize edilen eylemlerdir. Örgüt kültürünü oluşturan farklı unsurlar vardır. Bu unsurları aşağıdaki gibi açıklayabiliriz: Liderler ve kahramanlar: Liderlik, insanları belli hedeflere yönlendirme, onları inandırma ve ikna etme yeteneğidir. Kahramanlar kararlarıyla ve davranışlarıyla örgüte yararlı hizmetlerde bulunmuş, bu hizmetleri nedeniyle büyük saygı ve itibar kazanmış kişilerdir. Törenler: Tören bir grubun amaçlarını gerçekleştirmesini kolaylaştıran simgesel eylemlerdir. Simge (sembol)ler: Simgeler grup için özel anlam taşıyan söz, biçim ya da eylemlerdir. Simgeler, fikirler, değerler ve duyguların kurum üyeleri arasında iletilmesini mümkün kılan biçimsel araçlardır. Varsayımlar: Varsayım, “doğru” kabul edilen yargı ve genellemeleri ifade eder. Varsayımlar, kuramsal sonuçlara ulaşabilmek için başlangıçta “öyle” oldukları kabul edilen öngörülerdir. Kurumsal Normlar: Normlar, olması gerekenleri ifade eden ilkelerden her biridir. Normlar, genellikle değerlerin biçimlenmiş halidir ve bir grubun tüm üyelerince paylaşılması halinde kolektif bir düzenleme aracı olur. Artifaktlar: Bir kurumda tüm görünürdeki yani gözlemlenebilir davranış şekillerini ve kuralları ifade eder. Artifaktlar, insanların iştebileceği, görebileceği ve hissedebileceği somut kurumsal unsurlardır. Hikâyeler ve efsaneler: Hikâyeler bir toplumun geçmişi, mevcut durumu ya da gelecekteki akışını etkileyecek olayları kapsar. Kurumsal değer ve inançları yerleştirmek amacıyla, kurumun tarihinden alınan yaşanmış olayların sözlü ifadesidir. Kurumun tarihi: Bir kurumun kültürü, o kurumun tarihsel birikimi üzerinde inşa edilir. Kurum kültürü tarihsel bir süreç içinde oluşur ve yine tarihsel bir süreç içinde değişkenliğe uğrar.

KÜLTÜR TÜRLERİ

Kültürün; genel kültür, üst kültür veya alt kültür, maddî kültür ve manevî kültür, bireysel kültür, ulusal ve evrensel kültür gibi türleri bulunmaktadır. Bireysel Kültür ve Toplumsal Kültür Bireysel kültür, bireyin içine doğduğu genel kültürden aldığı somut ve soyut değerler bütünüdür. Toplumsal kültür veya genel kültür ise bir toplumu oluşturan bireylerin paylaştıkları duygu, düşünce, davranış ve inançlardan oluşan kalıplar, normlar ve değerlerin toplamıdır. Millî (Ulusal) ve Evrensel Kültür Kültür özü ve içeriği itibarıyla özeldir, bireye ve topluma hastır. Törenler, alışkanlıklar, mimarî ve sanat eserleri, barınma ve giyinme biçimleri toplumlara örgüdür. Kültürün önemli öğeleri olan giyinme, barınma, eğlenme, yas ve sevinç ritüellerinin tümü, topluma hastır ve bunların evrensel niteliği yoktur. Evrensel kültür, bir çağa ve bir tarihsel döneme dünya ölçüsünde hâkim olan, diğer kültürlerle baskın çıkan herhangi bir “çoğul kültür”dür. “Evrensel kültür” nitelemesi, Batı kültürünün egemen kültür anlayışının bir kültürel mirası olarak terminolojiye girmiştir. Genel (Millî) Kültür Genel kültür ayrımı, belli bir toplumda kültürün yaygınlık derecesine göre yapılır. Genel kültür, özel bir toplumun genel alışkanlıkları, değerleri, inançları, sanat ve mimarî şekilleri, kısaca somut ve soyut tüm değerlerini ifade eder. Alt Kültür Kültür, bireyler bazında farklılıklar gösterdiği gibi gruplar bazında da farklılıklar göstermektedir. Kültür içindeki bu farklılıklar alt kültür olarak adlandırılmaktadır. Kültür bir değerler sistemidir. Bir toplumun genel kültürü, üst bir sistem olarak, çok sayıda alt kültür veya alt sistemden oluşur. Bunlar alt kültür unsurlarıdır. Alt kültür, bir topluma hâkim olan genel kültür veya üst kültürden farklılık gösteren ve azınlık gruplarınca benimsenen kültürdür. Etnik gruplar. Etnik gruplar, kendi kültürel tanımlamaları için geçmişten seçilmiş ortak gelenekleri kriter alan, genelde endogamik gruplardır. Coğrafi alt kültürler. Ülkenin farklı bölgeleri, fiziksel ve sosyal çevre, o bölgede oluşan kültürü etkiler. Bu özellikleri nedeniyle aynı bölgede yaşayan farklı davranışlar sergiler. Maddî Kültür ve Manevî Kültür Kültürün maddî ve manevî olmak üzere iki yönü vardır. Birincisi, insanın kendi eseri olan yapılar, teknikler, yollar, üretim ve ulaştırma vasıtaları gibi gözle görülür unsurlardan ibaret maddî kültür unsurlarıdır. İkincisi, bir milleti millet yapan ve onun öz şahsiyetini belirleyen örfler, adetler, kolektif davranışlar ve tutumlardan meydana gelen manevî kültür unsurlarıdır. Karşı Kültür Hâkim kültürün genel özelliklerini reddeden ve onunla açıkça çatışmaya giren toplumsal grupları nitelendiren kültüre “karşı kültür” denir. Bir üst sosyal sistem olarak kendi içerisinde çok sayıda alt kültürlerle sahip olan toplum yapısında, çeşitli etkilere bağlı olarak bazı alt kültürler, genel kültürle veya diğer alt kültürlerle uyumsuzluk içerisine girerek, karşı kültüre dönüşebilirler. Post Figüratif, Cofigüratif ve Prefigüratif Kültür Post figüratif kültür, sonradan öğrenilen kültürdür. Yani insanların atalarından öğrendiği kültürdür. Daha çok ilkel toplumlarda geçerli olan bir kültürdür. Cofigüratif kültür (eşzamanlı oluşan kültür), bireylerin çağdaşları ile birlikte öğrendikleri kültürdür. Toplu yaşamda insanların birlikte olmaları sonucu öğrenilen kültür biçimidir. Prefigüratif kültür, yaşlıların gençlerden öğrendiği kültürdür.

KÜLTÜR DEĞİŞMELERİ ve TÜRLERİ

İnsana ve topluma ait tüm değerler değiştiği gibi kültür de değişir. Evrende sabit bir şey yoktur; her şey sürekli bir akış ve oluş içindedir. Kültür değişmesi, hâkim veya egemen kültürün kendisini değiştiren içsel ve dışsal faktörlerin etkisiyle kültürel yapıda meydana gelen değişimdir. Kültürel değişme,

toplumun genelinin veya bazı kurumlarının kültürel özelliklerinin kalıcı birtakım değişikliklere uğraması anlamına gelir. Teknoloji ve Ekonomik Faktörler Teknoloji üretim için kullanılan yöntemler ve araçlardır. Teknoloji yardımıyla üretim araçları dönüştürülerek kullanım için yararlı hale getirilir. Teknoloji, fizikî çevredeki işlenmemiş kaynakları toplumun ihtiyaçlarını karşılayacak bir duruma getirmek için kullanılan araçlar ve yöntemlerdir. İnsanların ekonomik güçleri değiştikçe satın alma ve tüketim alışkanlıkları, zevkleri, arzuları, heyecanları kısaca yaşam biçimleri de değişir. Fizikî Çevre Faktörleri İnsanlar bir bakıma çevrelerinin ürünüdür. Çevresini değiştiren insanların yeme içme alışkanlıkları, yerleşim tarzları, kısaca yaşamın maddî unsurlarında önemli değişimler yaşanır. Bu değişimlerin diğer adı kültür değişmesidir. İklim değişimi gibi coğrafi şartlarda yaşanan değişim, insanların yeme, içme, barınma, giyinme gibi gündelik yaşamında önemli değişimlere neden olur. Başka Kültürlerle Temas Bir kültür başka bir kültürle temasa geçtiği zaman özellikle güçlü veya egemen kültür, görece olarak daha zayıf kültürü etkisi altına almakta; ancak ondan da belli ölçüde etkilenmektedir. Bir kültür başka bir kültürle temas sağladığı zaman kültürün maddî unsurlarındaki değişimi manevî unsurlardaki değişim izler. Kültürün Kendi İçindeki Değişme ve Gelişmeleri Kültür tıpkı büyüyen, kökleşen ve serpilerek bir çınar gibidir; bugünkü çınar dünkü çınar olmadığı gibi, bugünkü kültür de yarınki kültür değildir. Kültürün kendi içinde değişmesi, kültür unsurlarının yavaşça değişmesi, sosyal değişmeye yol açar.

KÜLTÜR VE DAVRANIŞ İLİŞKİSİ

Kültürle inanç ve davranış arasında her zaman bir ilişki vardır. İnanç kelime anlamı itibarıyla bir düşünceye gönülden bağlı olmak demektir. Her toplumun kendine özgü inançları ve değerleri vardır ve bunlar o toplumun kültürünün öğeleridir. Bunlarda meydana gelen bir değişme kültürün de değişmesine neden olur.

DERS ADI Davranış Bilimleri
ÜNİTE ADI Öğrenme ve Öğrenme Kuramlar
ÜNİTE NO 6
YAZAR Prof.Dr. HASAN TUTAR

ÖĞRENME KAVRAMI VE ANLAMI

Öğrenme, bilgi ve davranış kazanma sürecidir. Bilgi ise, bireyin dış dünyadaki olayları algılama, işleme, değerlendirme ve muhakeme etmesi sonucunda zihninde ürettiği anlam olarak tanımlanabilir. Öğrenme, kavram olarak değişme kavramını da içerdiğinden, davranıştaki her değişim sürecinde oluşan öğrenmeye, öğrenme süreci adı verilir. Öğrenme ile ilgili tanım ve açıklamalar, öğrenme eyleminin bazı ortak noktalarının olduğunu göstermektedir. Bunlar;

- Yaşantı ürünü olması,
- Kalıcı olması,
- Davranış değişikliğinin meydana gelmesi,
- Bir süreci içermesidir. Öğrenmenin gerçekleşmesi için öğrenmenin içeriğine uygun bir olgunluk düzeyinde bulunmak gerekir. Öğrenmeyi etkileyen diğer bir faktör genel uyarılmışlık halidir. Öğrenme süreci aşağıdaki aşamaları kapsar: Anlama aşaması: Öğrenme süreci, öğrencinin kendisine gösterileni algılaması ile başlar. Yorumlama aşaması: Yorumlama aşamasında kişi, gösterilen hedef davranış ile öğretilenlerden algılayabildiklerini irdelemeye çalışır. Öğrenmenin imlerini yakalama: İnsan, öğrenme sürecinde birçok uyarana alır. Bu uyarılar, yapılacak tepkiyi üstü kapalı olarak imler. İmler, uyarının parçalarıdır. Yorumlamada kararsızlık: Kararsızlık, kimi kez insanı zorlayarak öğrenmeden vazgeçirebilir; bazen de yorumlama aşamasını gereğinden fazla uzun sürdürebilir. Öğrenmeyi sınama aşaması: Sınama, insanın sunulan bilgi, beceri ve tutumu öğrenmek için yaptığı gözlenebilir davranışlarıdır. Öğrenme sisteminin çıktısı: İnsan, öğrenme sürecinde anlama, yorumlama ve sınama aşamalarını geçerek, öğrenmenin ürünü (öğrenilen) elde eder.

ÖĞRENMENİN ÖZELLİKLERİ

Öğrenmenin doğasına ilişkin olarak, yapısalcı teori, aşağıdaki temel öğrenme ilkelerini ileri sürmektedir: Öğrenme aktif bir eylemdir. Pasif bir bilgi ve deneyim alma süreci değil aktif bir anlam oluşturma sürecidir. Öğrenme kavramsal bir değişmeyi içerir. Bireyin çeşitli kavramlar ile ilgili önceki anlayışını daha geçerli hale getirmek için onu yeniden yapılandırır. Öğrenme öznelidir. Öğrenme bireyin öğrendiklerini çeşitli semboller, metaforlar, imgeler, grafikler veya modeller yoluyla içselleştirmesidir. Öğrenme durumsaldır. Çevresel şartlara göre şekillenir; öğrenciler, egzersiz yapmaktan ziyade, gerçek hayat problemlerine benzer nitelikteki problemleri çözmeyi öğrenirler. Öğrenme duygusaldır. Zihin ve duygu birbiriyle ilişkilidir; dolayısıyla öğrenmenin doğası; bireyin kendi becerileri hakkında sahip olduğu görüşler ve farkındalıklar, öğrenme amaçlarının açıklığı, kişisel beklentiler ve öğrenmeye karşı olan motivasyonundan etkilenir. Öğrenme sosyaldır. Öğrenme, bireyin düşüncesini paylaşmak, bilgi alışverişinde bulunmak ve problemleri iş birliğine dayalı olarak çözmek üzere başkalarıyla olan etkileşimleri sayesinde gelişir. Öğrenmenin niteliği, öğrenme sürecinde önemlidir. Öğrenme gelişimseldir ve bireyin sosyal, fiziksel, duygusal ve zihinsel gelişimi ile doğrudan ilgilidir.

ÖĞRENME ŞEKİLLERİ

Öğrenme şekillerini aşağıdaki gibi açıklayabiliriz: Algılama yoluyla öğrenme: Bireyin dış dünyadaki nesnelere hakkında duyu organları yoluyla duyumsadığı mesajların beyinde yorumlanması ve anlam kazandırılmasıdır. Gözlem ve taklit yoluyla öğrenme: Basit olarak bireyin çevresinde gelişen bir olayı veya davranışı gözlemlemesi ve onu olduğu gibi taklit etmesidir. Model alma yoluyla öğrenme: Bu öğrenme, bireyin kendi çevresinde değerli olarak gördüğü bir tutumu veya davranışı örnek almasıdır.

ÖĞRENME KURAMLARI

Kimi öğrenmeyi sadece davranışsal süreçlerle açıklarken kimi bilişsel olarak, kimi öğrenmeyi bilgi işlem eylemi olarak görürken kimi de nörofizyolojik olarak ele almaktadır. Öğrenme olgusunun tüm yönlerini açıklayan bir tek kuram henüz geliştirilmiş değildir. Davranışçı Kuramlar Davranışçı kuramlardan biri Ivan Pavlov'a (1849-1936) ait klasik koşullamadır. Rus fizyolog Pavlov fizyolojik araştırmalarının büyük bir kısmını köpeklerin koşullanmaları üzerine yapmıştır. Klâsik koşullanma, Pavlov'un zil sesi ve köpeğin tükürük salgılaması üzerine olan deneyleriyle geliştirdiği yaklaşımdır.

Edimsel (Operant) koşullanma ise organizmanın gösterdiği davranışın pekiştirilerek tekrar edilme olasılığının artacağı varsayımına dayanır Klâsik koşullama kuramı (Pavlov) Koşullanma, bir canlının yaşamını sürdürecektir yiyecek, su gibi temel ihtiyaçlarının karşılanmasını güvenceye alan ışık, ses, koku gibi uyaranları öğrenmesidir. Klâsik koşullanma şu varsayımına dayanır: Eğer insana ihtiyaçlarını karşılayan doğal uyarıcıyla birlikte doğal olmayan bir uyarıcı verilirse, bu uyarıcıya yapılan tepki ile insanın ihtiyacı karşılanırsa ve bu deney birçok kez yenilenirse, doğal uyarıcı verilmeksizin, doğal olmayan uyarıcı verildiğinde insan buna doğal uyarıcıymış gibi tepkide bulunur. Klâsik koşullamada ve genel olarak öğrenme eyleminin tümünde organizma, koşullu uyarıcı benzer durumlara da genelleyerek benzer uyaranlara da aynı koşullu tepkiyi gösterir. Buna uyarıcı genellemesi denir. Edimsel (Operant) koşullama kuramı (Skinner) Edimsel (Operant) şartlanmada olumlu sonuç veren bir edimin tekrarlanma olasılığını arttırmak mümkündür. Bunun için edimin ödüllendirilmesi gerekir. Bu olumlu veya olumsuz pekiştirmelerle olabilir. Olumlu pekiştirmede, belli bir davranış kendiliğinden meydana geldiğinde bunu ileride davranışın tekrarlanma olasılığını arttıran kıvanç verici bir olay izler. Buna ödül veya teknik terimle “olumlu pekiştireç” denir. Kuramın ikinci temel kavramı edimsel davranıştır. Bir davranış sonuçları tarafından kontrol edilir. Bitişik (bağlantı) kuramı (Watson - Guthrie) Bağlantı kuramı, insanın bir sorunu çözerken sınamalara giriştiğini, sınamaların sonunda sorunun çözümüne yarayan tepkileri alıp, yaramayanları ayıkladığını, böylece sorunun çözümüne yarayan tepkilerin birbirine bağlanmasıyla öğrenmenin gerçekleştiğini savunur. Bağlantı kuramına göre öğrenme, sınamaya-yanılma süreciyle olur. Bağlantı kuramında insanların uyaran-tepki bağlantılarını seçmesi ve engellerini ayıklaması önemlidir. Bu kurama göre öğrenmede dört etken önemlidir. Bunlar; dürtü, im, tepki ve ödüdür. Bağlaşım Kuramı (Thorndike) Thorndike’ a göre öğrenmenin en temel ilkesi deneme-yanılma yoluyla yapılan öğrenmedir. Bu kuram daha sonra seçme ve bağlama yoluyla öğrenme olarak da ifade edilmiştir. Organizma, belli bir amaca ulaşmak istediğinde kendisini amaca ulaştıracak pek çok davranış sergiler. Bu davranışlardan bazıları onu amacına ulaştırmada diğerlerinden daha fazla katkı sağlarken, diğerleri onu amacına yaklaştırmaz veya uzaklaştırır. Thorndike’ a göre öğrenme, her şeyden önce büyük sıçramalarla kazanılmaz; küçük, istikrarlı adımlar sonucunda gerçekleşir. Sistemik davranışçı kuram (Hull) Hull, öğrenmeyi matematiksel bir modelle açıklamaya çalışmıştır. Hull, kuram oluşturma anlayışında, varsayımsal veya mantıksal tündengelem (dedüksiyon) yöntemlerini benimser. Hull’ a göre bir davranış sürecinde dışsal bir uyarıcı, duyu sinirlerinde etkiyi başlatır. Duyu sinirleri üzerindeki etki, uyarıcı ortadan kalktıktan sonra da birkaç saniye sürer. Hull, bu etkiyi uyarıcı izi olarak adlandırmaktadır. Davranışçıların geleneksel Uyarıcı - Tepki formülü, Hull’ ın modelinde Uyarıcı - Uyarıcı kalıntısı - Tepki şeklinde formüle edilir. Bilişsel Kuramlar Bilişsel öğrenme, öğrenme olgusunu aşağıdaki gibi açıklamaktadır: Yer öğrenme: Bireyin çevreyle ilgili mekânsal harita, ya da bilişsel harita oluşturmaktır. Taklit ve örnek alma: Bireyin başka birini taklit etme ya da davranışlarını örnek almasıdır. Kavrama yoluyla öğrenme: Tipik bir kavrama deneyinde bir problem sorulur. Görünürde hiçbir ilerleme olmadan bir süre geçer, sonra çözüm birdenbire gelir. İşaretsel öğrenme kuramı (Tolman) Bilişsel kuramlar, temelde davranışçı kuramlardan ayrıldığı için bilişsel kuram teorisyenleri davranışçıları gibi davranışları bölerek veya parçalayarak değil bir bütün olarak değerlendirir. Davranışçıların uyarıcı-tepki tarzındaki davranış formülü, bilişsel kuramcılarının elinde uyarıcı-organizma-tepki şekline dönüşür. Tolman’ a göre davranışçıların davranışı küçük birimlere bölerek değerlendirmeleri, bütünü gözden kaçırma anlamına gelir. Çünkü davranış, amaca yöneliktir ve ulaşılacak amaç doğrultusunda değişikliğe uğrayabilir. Gestalt kuramı (Wertheimer, Köhler, Koffka) “Gestalt” kelimesi Almanca “hep, bütün” anlamına gelmektedir. Gestalt psikolojisi sadece öğrenme üzerinde odaklanmış bir psikoloji değildir. Gestalt kuramcıları aynı zamanda algılama üzerinde de durmuşlardır. Kuramın temelini oluşturan düşünce; bir organizma, kendini oluşturan parçaların örgütlenmiş bir bütündür anlayışıdır. Organizmayı parçalayarak, onu fiziksel ve kimyasal elementlere indirgeyerek anlamak mümkün değildir. Çünkü her bütün kendisini oluşturan parçaların toplamından daha fazladır ve farklıdır. Çevresel uyaranların yaşantılarla deneyimlenmesi insan beyninde bir etki bırakır. Beyinde meydana gelen söz konusu etkinliği Koffka bellek süreci olarak adlandırmaktadır. Ancak Koffka’ ya göre bu etkinlik bir kez yaşanıp biten bir şey değildir. Bunun beyinde izi (hatırası) kalır. Bu izi Koffka bellek izi demektedir. Sosyal bilişsel öğrenme (Bandura) Sosyal öğrenme kuramı, insanın pek çok davranışını çevresinde bulunan insanların yaptığı davranışları öykünerek öğrendiğini savunur. Öykünme, örnek alınan bir insanın davranışlarının benzerlerinin yapılmasıdır. İnsanın öykünerek yaptığı davranış bir ihtiyacın doyurduğu ve çevresi tarafından beğenildiğinde ödüllendirilmiş olur. Ödüllendirme, öykünülen davranışa insanı koşullandırır. Sosyal bilişsel öğrenme kapsamında Bandura aşağıdaki gibi bazı ilkeler belirlemiştir: Karşılıklı belirleyicilik ilkesi: Bu ilkeye göre bireyle çevre birbirini karşılıklı olarak etkiler; yani bireyle çevre arasında etkileşim vardır. Sembolleştirme kapasitesi: Bandura, insanların, dünyayı olduğu gibi değil, bilişsel semboller veya temsilciler aracılığıyla tanımladıklarını belirtir. Öngörü ve dolaylı öğrenme kapasitesi: Dolaylı öğrenme kapasitesi insanların başkalarının davranışlarını ve bu davranışların sonuçlarını gözlemleyerek öğrenmesini ifade eder. Bilgiyi İşleme (Duyuşsal) Kuramı Duyuşsal kuram, öğrenmenin nasıl gerçekleştiği ve doğasının nasıl olduğundan çok

onun sonuçlarıyla ilgilidir. Bu kuram, kişinin sağlıklı benlik algısı ve ahlakî gelişimi gibi duyuşsal sonuçlarıyla ilgilidir. Kurama göre kişi çevresinden sürekli olarak kendisine ulaşan duyu uyaranlarını değerlendirip düşünsel, duyuşsal veya davranışsal tepkide bulunur. Duyuşsal öğrenme aşağıdaki süreci izler: Algılama: Belirli bir fikir, olay ya da uyarıcıya dikkat etme, bunlara karşı hoşgörülü olma ve belirli uyarıcıları diğerlerinden ayırarak seçme anlamına gelir. Tepkide bulunma: Uyarıcılarla ilgilenme ve onlara tepkide bulunma. Değer verme: Bir davranış, olay ya da olguya önem verme; bir değeri diğerlerine tercih etme ve bir değere kendini adama. Örgütlenme: Farklı değerleri tutarlı bir değerler sistemi oluşturacak şekilde örgütlenme. Bütünleştirme: Özümseyen değerlerle tutarlı bir yaşam felsefesi ya da dünya görüşü geliştirmedir. Nörofizyolojik Kuram (HEBB) Nörofizyolojik kurama göre öğrenme, beyinde limbik sistem adı verilen bölgede gerçekleşir. Beyin temelli öğrenme beyinde meydana gelir. Dolayısıyla beynin genel yapısını ve öğrenme tarzını kavramak gerekir. Beyin sağ ve sol yarım kürelerden oluşur. Beynin sağ ve sol yarım kürelerini dikkate alan ve zihinsel deneyimlere nörofizyolojik açıdan destek sağlayan nörofizyolojik kuramın öğrenme ilkeleri aşağıdaki gibi sıralanmaktadır: Beyin paralel bir işlemcidir. İnsan beyni düşünce, duyu ve imgeleme gibi farklı işlevleri eş zamanlı olarak işleme sokabilir. Öğrenme fizyolojik bir olaydır. Kalp, akciğer, mide veya böbrek gibi beyin de fizyolojik kurallara göre çalışır. Öğrenme nefes alıp-verme kadar doğal bir işlemdir ve onu engellemek veya kolaylaştırmak mümkündür. Anlam yükleme, örüntüleme ile olur. Örüntüleme, elde edilen duyu verilerinden yararlanarak bilginin anlamlı biçimde organize edilmesidir. Beyin kendine göre anlamlı örüntüleri kabul ederken anlamsız olanları reddeder. Duygular örüntülemeye önemli yer tutar. Öğrenme; beklenti, ön yargı, ilgi, öz saygı, eğilim, iletişim ve sosyal etkileşim ihtiyacı gibi duygulardan etkilenir. Beyin parça ve bütünü aynı anda algılar. Sağlıklı bir insanın matematik, müzik veya sanat öğretiminde beynin her iki yarım küresi, etkileşim halindedir. Bir konunun öğretilmesinde konunun parçaları ve bütünü karşılıklı etkileşimdedir. Öğrenme amaçlı ve amaçsız süreçlerden oluşur. Öğrenme ortamında kişi bilinçli olarak ve farkında olduğu şeylerden daha fazlasını öğrenir. Hiçbir beynin öğrenmesi, diğerine benzemez. Öğretim, farklı beyin yapılarına hitap etmelidir.

DERS ADI Davranış Bilimleri
ÜNİTE ADI Duygular ve Heyecanlar
ÜNİTE NO 7
YAZAR Prof.Dr. HASAN TUTAR

DUYGU KAVRAMI VE ANLAMI

Duygular; algılar, psikolojik tepkiler ve bilinci de içeren, insanın genel psikolojik durumunu koordine eden içsel durumlardır. Duygu, insanda psikolojik durumları ortaya çıkaran, türlü eğilimlere neden olan psikolojik hallerdir. Duygu kavramı, şiddeti az; ancak kalıcılığı görece fazla olan duygusal durumlar anlamına gelir. Duygular, düşünceler ve devinimler gibi psikolojik hallerin birbirinden ayrılması güç olduğu gibi bunların birinin nerede başladığı, diğerinin nerede bittiğini belirlemek de kolay değildir. Duygu, düşünce ve devinim arasında bir ilişki vardır. Duygular şiddetine göre “gerilim” uyandıranlar veya “gevşek” olanlar olmak üzere de sınıflandırılabilir. Duyguların haz, elem ve yoğunluk gibi üç temel boyutu vardır. Duyguların bir diğer yönü de kişiler üzerindeki etkisinin farklı olmasıdır. İnsanlar huylarına ve mizaçlarına göre yani yaşadıkları duygusal durumun yoğunluğu, şiddeti veya kalıcılığına göre nitelendirilirler. Bir insanın duygusal tepkilerinin genel özelliklerine “huy” denir. Huy heyecanlardan daha kalıcı ve sürekli olmakla beraber, insanda az çok geçici olan duygusal durumlar (mood) dir. Duygusal tepkilerin değişmeyen yanlarına ise mizaç denir.

DUYGULAR VE HEYECANLAR

Duygular haz ya da elem verici, yoğun ya da ılımlı, gergin ya da gevşek olmalarına göre üç bakımdan nitelendirilebilir. Duyguların çok yoğun veya şiddetli olanlarına ve insanda gerginlik uyandıran duygulara heyecan denir. Duygu ve heyecan kavramına yakın anlamı olan bir diğer kavram da tutku kavramıdır. Tutku, şiddeti ve sürekliliği fazla olan, insanın uyumsal davranışlarını bozabilen duygusal durumlardır. Heyecanlar aşağıdaki gibi üç düzeyde incelenebilir: Öznel yaşantı düzeyi: Her insanın kendine özgü bir yaşamı vardır; bu yaşam onun öznel deneyimlerinden oluşur. Duygusal davranış düzeyi: İnsan bazen acı, bazen öfke, bazen de hüznün duygusu hisseder. Gözyaşı, kişinin aslında ne gibi duygular içinde olduğunu gösterir. Yani kişinin duygu durumu hakkında ipucu verir. Duygusal yaşantı ve fizyolojik düzey: İçinde bulunulan duygusal durum psikosomatik etkiler ortaya çıkarır. Heyecanlar karmaşık süreçlerdir. Bunların meydana gelişinde merkez sinir sistemlerinin rolü olduğu gibi, beden iç organlarının da rolü vardır. Yüz hareketlerinden ve tensel belirtilerden insanın hangi heyecanın etkisinde olduğu anlaşılır. Heyecanlar, bir bakıma çok yoğun ve şiddetli, kısa süreli duygulardır. Tıpkı güdüler gibi heyecanlar da, davranışların nedenleri arasındadır. Ancak güdüler içsel faktörlerle ortaya çıkarken, heyecanlarda uyarıcı dış çevreden gelir. **DUYGU KURAMLARI**

Duyguların meydana gelişini ve insanın psikolojik ve fizyolojik yapısını açıklamak amacıyla farklı kuramlar geliştirilmiştir. James-Lange Kuramı Kuramın temel düşüncesi şudur: Bedenimiz, çevreden uyarıcılar alır ve belirli özelliklerine tepkide bulunur. Bedenimizin tepkisinin farkına vardığımız zaman fizyolojik değişikliklerle birlikte duygu durumu meydana gelir. Cannon Bard Kuramı Kuram hipotalamusun merkezi rolü üzerinde durulmuştur. Çevreden algılanan uyarıcılar hipotalamusu etkiler, hipotalamus fizyolojik değişiklikleri ortaya çıkararak sinir sistemini uyarır ve beyin kabuğuna sinirsel akımlar göndererek heyecan yaşantımızın farkına varmamızı sağlar. Bilişsel Kuram Bilişsel kuram, hem günlük yaşantılarla hem de bilimsel deneylerle desteklenmektedir. Bu kurama göre bedenimizde olup biten fizyolojik değişikliklere, çevremizde bulunan uyarıcılar çerçevesinde anlamlı duygusal tepkiler veririz. Sosyo-biyolojik Kuram Sosyo-biyolojik kuram, insanın sosyal davranışının bir evrim sonucunda bu noktaya geldiği üzerinde durmaktadır. Bu kuramda, duyguların niçin devam ettiği ve insan yaşamında ne tür işlevleri olduğu üzerinde durulur. Sosyo-biyolojik kuram, duyguların insanın çevresine uyum sağlamasına yardımcı olacağını ileri sürmektedir. Duyguların Sınıflandırılması Duygu psikolojisi üzerine çalışanlar duyguları sınıflamaya çalışmışlar; ancak bunda kesin bir sonuca ulaşamamışlardır. Bununla birlikte duyguların sınıflandırılmasında birtakım görüşler ortaya çıkmıştır. Duyguları sınıflama konusunda üzerinde uzlaşılabilir ortak bir nokta bulunmamasına rağmen sekiz temel duygunun olduğu genellikle kabul edilmektedir. Bu temel duygular; korku, neşe, kızgınlık, hüznün, nefret, umut, yakınlık ve hayrettir. Bunların dışında yaşanan diğer duygular ise bu duyguların karışımıyla meydana gelen ikincil duygulardır. İnsana elem ya da haz veren duygular çok çeşitlidir. Bunlar; sevindirici, yasaklayıcı ve savunucu ile saldırgan duygular olarak üç başlık altında toplanabilir.

Duygular, haz ve elem verici duygular olarak da sınıflandırılmıştır. Duyguları ayrıca bedensel veya fiziksel duygular ve psikolojik veya ruhsal duygular olarak sınıflandırmak mümkündür. Duygular, insanları nesnelere, olaylara veya olgulara yaklaştıran veya onlardan uzaklaştıran; düşünceleri takip etmeleri yönüyle, pozitif-negatif duygular olarak iki genel kategoride sınıflandırılabilir. Duyguları negatif ve pozitif olarak sınıflandırmanın yanında onları primer ve sekonder olarak da sınıflandırmak mümkündür. Primer duygular, doğuştan varolan kişinin yaşama uyum sağlamasını kolaylaştıran ve önceden düzenlenmiş duygulardır. Duyguların Özellikleri Duygular, özellikleri itibariyle iki gruba ayrılır. Bunlardan biri temel duygular, diğeri karmaşık duygulardır. İnanç, kızgınlık, yaş, korku, aşk, heyecanlanma ya da neşe gibi duygular temel duygular iken; şevk, hayal kırıklığı veya yetersizlik gibi duygular karmaşık duygulardır. Duygular sinir uçları gibidir; ister elem ister haz versin, onlara dokunulursa kişi tepki gösterir. Düşüncelerin doğrusu ve yanlışı varken, duyguların doğru ya da yanlışı yoktur. Şiddetli veya zayıf, yoğun veya yüzeysel olabilirler; ama doğru veya yanlış olmazlar. Algılar ve bunlara dayalı olarak ortaya çıkan yargılar duyguları yönlendirir. Duygular şiddetine göre bastırılır veya bastırılmaz. Şiddetli duygular kolay kontrol edilemezken, görelî olarak zayıf duyguların kontrolü mümkündür. Algılar, düşünceler, inançlar bireyseldir ve kolay kolay başkasını etkisi altına alamaz. Bununla birlikte, duygular genellikle bulaşıcıdır. Duyguların İfadesi İnsan bir bakıma kültürel bir varlıktır ve her kültür farklı özellikleriyle diğerkültürlerden ayrılır. Dolayısıyla kişilerin kültürlerinin bir parçası olan duygularını ifade biçimleri kültürden kültüre farklılık gösterir. Duyguları ifade eden davranışların bir kısmı kişinin kontrolünde ortaya çıkar. Kişi duygularını ne ölçüde kontrol etse de duygular çoğu zaman insan yüzünde kendisini gösterir. Beden dili, kültüre göre farklılık gösterse de beden dilinin bir parçası olan yüz ifadeleri kültüre bağlı olarak pek değişmez. Ancak beden dilinin diğereğeleri olan jestler bir kültürden diğereğine önemli değişiklikler gösterebilir. Kişinin hissettiklerini tanımlamasından sonra bu duyguları ifade etmesi önemlidir. Duyguları konuşarak ve yazarak ifade etmek mümkündür. Duyguların ifadesi konusu üç aşamalı bir süreci izler: Bu sürecin ilk adımı duyguların nasıl tanımlanacağı ve ifade edileceği ile ilgilidir. İkinci adım kişide farkındalık oluşuktan sonra sıra duyguları tanımlama ve onları ifade etmeyi öğrenmektir. Duyguları ifade etmenin üçüncü adımı ise öfke veya düşmanlık, sevgi veya muhabbet gibi ne tür duygular oluşuyor ise onların oluşmasına kaynaklık eden kişilerle iletişim kurmak, daha doğru bir ifadeyle onlarla yüzleşmek duyguları ifade etmenin üçüncü adımıdır. Bu adımlar aşağıda açıklanmıştır: Bastırılmış duygulardan kaynaklanan belirtileri tanımlamak: İnsanın duygusal durumunu etkileyen ve bastırılmış duygulara bağlı gelişen belirtiler vardır. Bastırılmış duygular kendini; kaygı yoluyla, depresyonla, psikosomatik semptomlarla ve kas gerginliği ile belli eder. Duyguları tanımak veya ayırt etmek: Herhangi bir his oluştuğunda, bu hissin kaynağının ne olduğunu veya duygunun ne tür bir duygu olduğunu tanımlamak onları tanımlamayı sağlar. Duygular olumlu ve olumsuz duygular olarak tanımlanabilir.

DUYGUSAL YAŞANTILAR

Duyguların insanın yaşantısıyla ilgili öznel bir yönü vardır. İnsanın bir duyguyu yaşaması salt ona özgüdür ve onun iç dünyasıyla ilgilidir. Mesela korkunun çoğu öğrenme yoluyla kazanılır. Bireyler arasında farklı korku durumlarının olması, kişilerin farklı öğrenme alışkanlıklarından kaynaklanır. Her canlı, varlığını tehdit eden etkenlerden kaçınır. İnsan bilincinde bu kaçınma, korku algısıyla olur. Korku bu haliyle, kişinin varlığını, yaşamını sürdürmesine hizmet eden savunma sistemlerinin bir ön-uyarı mekanizmasıdır ve yaşamın sürdürülebilmesi için gereklidir. Korkunun aşırı olması veya kontrolden çıkması, yaşamın normal biçimde sürdürülmesini zorlaştıran bir duygu durumu oluşturur. Öfke. İnsanın algıladığı bir tehdit karşısında sergilediği düşmanlık duygusudur. Öfke duygusu vücutta birtakım psikosomatik değişikliklere neden olur. Öfke gösterilerinin amacı, kişinin tehdit olarak algıladığı duruma karşı koyma çabasıdır. Öfke kişinin davranışlarının kontrolünü kaybettiren bir duygu olduğu için öfkeli insanlar olayları tarafsız bir şekilde değerlendirme ve kontrol etme yeteneklerini kaybederler. Kişinin öfkelenmesi durumunda aşağıdaki beş boyut birbiriyle ilişkiye girer: • Bilgi: O andaki düşünceler ve zihinsel süreçlerdir.

- Duygu: Öfkenin yol açtığı uyarımadır.
- İletişim: Öfkeyi çevreye yansıtma biçimidir.
- Etkileniş: Öfkeli iken hayatı algılama biçimidir.
- Davranış: Öfkeli insanın sergilediği davranışlardır. İnsanın fiziksel ve psikolojik sağlığını olumsuz yönde etkileyen öfkenin kontrol altına alınması ve yönetilmesi gerekir. Mutluluk: Bir ihtiyacın tatmini sağlandığında ya da hedefe ulaşıldığında duyulan hoş bir duygudur. Yaşamdan alınan uzun süreli tatmin duygusudur. Mutluluk duygusunun yaşanmasını sağlayan faktörlerden bazıları şunlardır:
- Sükûnete (durulum) ulaşılmış bir psikolojik durum,
- Kişinin sadece kendisini değil, toplumun diğerkertlerini de yücelten bir değerler sistemi,
- Kişinin kendini değerlendirmesinde gerçekçilik,
- Çevredeki insanlarla dostluk ve fedakârlık temelinde yürüyen iyi ilişkiler,
- İnsana ve insanla ilgili her şeye karşı duyulan içten samimî bir sevgi.

DUYGULARIN KONTROLÜ VE YÖNETİMİ

İnsan organizması bir makine düzeninde çalışmaz; kararsızlıklar ve düzensizlikler gösterir. Bazen

öfkeli bazen mutlu, bazen sınırlı, bazen sevinçli olabilir. İnsanın farklı duygusal durumları olabilir. Bunların kontrol edilmesi gerekir. Duyguların kontrolü ve yönetimi için öncelikle yapılması gereken şey kişide söz konusu duygusal durumu ortaya çıkaran duygu kaynaklarını veya faktörlerini tespit etmektir. Duyguların kontrol edilip yönetilmesinde atılacak ilk adım, duyguların tanınmasıdır. Duyguların kaynağı, yoğunluğu, türü bilindiği zaman kişi duyguyla davranış arasında bağlantı kuracak, dolayısıyla duyguların bireyi yönetmesine izin vermeden kendisi duyguları yönetebilecektir. İçten gelen mesajların farkında olmak, onları algılayabilmek ve yorumlayabilmek, mesajın kaynağı ile alıcısı arasındaki iletişimin sağlanması bakımından önemlidir. İster haz duygusu ister elem duygusu olsun, bu duyguların yönetilebilir veya kabul edilebilir düzeyde tutulması gerekir. Duyguların yönetimi: Duyguların kontrolü veya yönetimi kişiden kişiye farklılık gösterse de, duyguların kontrol altına alınıp yönetilmesinin bazı kuralları vardır. Duygu yönetiminin altı basamaklı stratejinin birinci basamağı kişinin ne istediğini bilmesi ve aşırı duygu yoğunluğunun azaltılmasıdır. İkinci basamak, bireyin duygularına güvenmesi ve her tür duygunun yönetilebilir olduğunun kabul edilmesidir. Üçüncü basamak, duyguların verdiği mesajı algılamak, anlamak ve kabul etmektir. Duygular kabul edilmezse, onun tedavisi, kontrolü ve yönetimi mümkün olmaz. Dördüncü aşama, kişinin kendine güvenmesi ve olumsuz duygularını olumluya çevirebileceğine inanmasıdır. Beşinci aşama, ne kadar güçlü olursa olsun kişinin o duyguyu kontrol edecek gücü kendinde bulacağına inanması ve ona göre davranmasıdır. Altıncı basamak ise heyecan duyup harekete geçmek ve önceki tecrübelerden yararlanarak duyguları yönetilebilir düzeyde tutmaktır.

DERS ADI Davranış Bilimleri
ÜNİTE ADI İletişim
ÜNİTE NO 8
YAZAR Prof.Dr. HASAN TUTAR

İLETİŞİM KAVRAMI ve ANLAMI

İletişim bir mesaj alışverişidir; ancak burada açıklanması gereken şey mesajın ne olduğudur. Mesaj; bilgi, düşünce, duygu, inanç ve tutum, jest ve mimik gibi algılama sürecinde kullanılan her tür olgudur. İletişim ister bilgiyi yaymak, ister eğitmek, ister eğlendirmek, ister etkilemek ya da sadece anlatmak amaçlı olsun, esas amaç bilgi vermektir.

İLETİŞİMİN UNSURLARI

İletişimin unsurlarını, temel unsurlar ve ikincil unsurlar şeklinde genel bir ayrıma tabi tutabiliriz. Kaynak, mesaj, kanal ve alıcı iletişimin temel unsurları iken kodlama, kod açma, algılama, değerlendirme, çevre ve geri bildirim iletişimin ikincil unsurlarıdır. İletişimin ikincil unsurları olmadan da iletişim kurulabilir; ancak iletişimin etkinliğini arttırmak için iletişimin ikincil unsurlarına ihtiyaç vardır. Kaynak (Gönderici) Kaynak, iletişimin başlatıcısıdır; iletişimi başlatan veya iletiyi gönderendir. Kaynak olmadan iletişim kurulamaz Mesaj (İleti) İletişim, kaynağın gönderdiği mesajın, alıcı tarafından algılanmasıyla kurulur. İletişimin görünür yönü genellikle mesajdır. Bilginin, düşüncenin duygunun iletme uygun, mesaj haline getirilmesine kodlama denir. Kanal (Mesaj Yolu) Kanal, sinyali taşıyan herhangi bir fiziksel araçtır. Kanal, ışık dalgaları, radyo dalgaları, ses dalgaları, telefon kabloları ve sinir sistemi gibi mesajı taşıyan araçlardır. Alıcı (Hedef) İletişimin gerçekleşmesi için en az iki kişiye ihtiyaç vardır. Bunlardan biri kaynak diğeri alıcıdır. Alıcı, gönderilen mesajı alan kişidir. İletişim sürecinde, kaynağın gönderdiği mesaja hedef olan kişi, grup ya da kitleye alıcı denir. Filtreleme ve Değerlendirme Duyu organlarımıza ulaşan veriler/uyaranlar, algılama olmaksızın tek başlarına bir anlam ifade etmez. Bunların bir anlam ifade edebilmeleri için verilerin algılanması gerekir. Algı, kişinin belli bir bilgiyi duyma, organize etme, anlama ve değerlendirmesidir. Geri Bildirim (Feed-Back) Geri bildirim, alıcı ve gönderici arasında geriye bilgi akışıdır. Bu sayede gönderici mesajının anlaşılıp anlaşılmadığını öğrenir. Geri bildirim olmadığında bir iletişim, “tek yönlü iletişim” iken; geri bildirim olduğu iletişim, “çift yönlü iletişim”dir.

İLETİŞİM TÜRLERİ

İletişim türlerini; sözlü iletişim, sözsüz iletişim ve yazılı iletişim olmak üzere üç gruba ayırabiliriz. Bir başka sınıflandırmaya göre iletişim; kişinin kendisi ile iletişimi, kişiler arası iletişim, grup iletişimi ve kitle iletişimidir. Kullanılan kodlara göre iletişim; sözlü iletişim, yazılı iletişim, sözsüz iletişim; zaman ve mekân boyutlarına göre iletişim; yüz yüze iletişim ve uzaktan iletişimidir. Sözlü İletişim Sözlü iletişim; yüz yüze görüşmeler, toplantılardaki konuşmalar, sözlü sunumlar, halka hitaplar, telefonla yapılan görüşmeler, eğitim kursları, konferanslar, resmi konuşmalar, kurmay toplantıları, komiteler ve uyum programları gibi çeşitli biçimlerde yapılır. Sözsüz İletişim İkincil mesaj kanalları sözsüz iletişim kanallarıdır. Jestler, hareketler, materyal kullanımı, zaman ve mekânın kullanımı, sözsüz iletişimin önemli unsurlarıdır. İnsanlar, genellikle üç biçimde sözsüz iletişim kurarlar. Bunların ilki mekân kullanımınıdır. Sözsüz iletişimin ikinci türünü beden dili oluşturur. Sözsüz iletişimin üçüncü unsuru ise dil yoluyla betimlemedir. Betimlemede, mesajın asıl anlamlarının yanında, yan anlamlarının üzerinde durulur. Yazılı İletişim. Yazı, insanın ve toplumların geçirdiği kültürel evrim sürecinin ürünüdür. Yazılı iletişim, sözlü iletişime göre alıcının onu okuması, yorumlaması ve cevaplandırması nedeniyle gecikmeli olarak kurulur.

İLETİŞİMİN ENGELLERİ

İletişim engelleri, mesajın iletilmesini ve alınmasını engelleyen tüm faktörlerdir. Bu faktörlerden bir kısmı iletişimin yapıcı engelleri, diğerleri de bozucu engelleridir. Kişisel İletişim Engelleri. İletişimin kişisel engelleri, gönderici ve alıcının mesajı kodlarken, gönderirken veya kod açarken gerekli dikkati göstermemelerinden kaynaklanan engellerdir. Kişiler arasında iletişim sürecinin istenilen biçimde gerçekleşmesini engelleyen faktörlerden biri sözcüklere boğulma (verbalizm)dir. Kaynak, hedefle paylaşmak istediği düşüncüyü, bilgiyi, haberi veya bir duyguyu hedefin anlayacağı biçimde iletmezse, bu durum kişisel iletişim engeli oluşturur. Anlatılanların karıştırılması diğeri bir

kişisel iletişim engelidir. İlgi duymama da bir kişisel iletişim engelidir. Bir iletişim sürecinde alıcının ilgi duymaması, ya konuyu önceden bilmemesinden ya da o zamana kadar hiç uğraşmamış olduğu ve zor sandığı yabancı bir konuyla karşılaşmasından doğabilir. Fiziksel çevrenin verdiği rahatsızlıklar da iletişim sürecinin engelidir. Diğer bir kişisel iletişim engeli ise fizyolojik ve psikolojik rahatsızlıklardır. Kişisel farklılıklar, kaynak açısından mesajı kodlarken, alıcı açısından onu algılamakta ortaya çıkar. İletişimin kişisel engellerinden en önemlilerinden biri, algılama farklılıklarıdır. Dil ve Anlatım Güçlükleri Dil, iletişimin temel unsurudur. Dil karmaşık biçimde kullanılırsa, iletişim engeline yol açar. Sözcüklerin anlamı, kelimelerde değil, onların kullanımındadır. Kelimeleri kendi anlamlarının dışında kullandığımız zaman onların anlamı, yani doğru iletişimin anlamı, empati derecesine bağlıdır. Tüm meslek ve iş kollarının, kendi özel dili vardır. İnsanların belli bir meslekî teknik dille iletişim kurmaları, jargon olarak bilinir. Jargon aynı teknik, kavramsal çerçeveye sahip olanlar bakımından oldukça etkilidir; ancak teknik kavramları bilmeyenler için bir iletişim engelidir. Dinleme ve Algılama Yetersizliği. İletişim, gönderici ve alıcı arasında mesaj alışverişidir; dolayısıyla iletişimin etkinliğini sadece gönderici belirlemez. Aynı zamanda alıcının dinleme ve algılama yeteneği de belirler. Aktif dinleme, konuşmacı açısından, alıcının söylenenleri kavramasını gerektirir; aktif dinleme, aynı zamanda bir empatik dinleme biçimidir. İletişimin dinleme ve algılamadan kaynaklanan engelleri; atlama, savsama (omission), çarpıtma (distortion) ve aşırı anlam yüklemesi (overload)dir. Yetersiz Bilgi. Yetersiz bilgi, iletişim sürecinde, kaynak ile hedef arasında engel oluşturur. Alıcının mesajı kavramak bakımından yeterli düzeyde bilgi sahibi olmaması durumunda, alıcı, mesajın bazı bölümlerini atlar, yok sayar ya da çarpıtır. Göndericinin mesajın içeriğini dolduracak kadar bilgili olmaması durumunda da iletişim engeli ortaya çıkar. Cinsiyet ve Kültür Farklılıkları. Kadınlarla erkekler arasında ortak bazı beden dili özellikleri vardır. Bunun yanında cinsiyete göre, kültürden kültüre değişen farklı sözsüz iletişim yöntemleri de bulunmaktadır. Cinsiyet farklılıkları, özellikle geleneksel toplumlarda önemli bir iletişim engelidir. Kadınlarla erkekler arasında görüşme engelleri, görüşmeler sırasında sosyal mesafe, cinsiyetten kaynaklanan iletişim engelleridir. Erkekler ve kadınlar, çocukluklarından beri farklı eğitim alarak büyürler. Bu durum, yaşam konusunda farklı tutum ve bakış açıları, farklı iletişim biçimleri geliştirmelerine neden olur. Kız ve erkek çocukların yetiştirilme biçimi, özellikle geleneksel toplumlarda önemli farklılıklar gösterir. Geleneksel toplumlarda kız çocuklarının beden dilini kullanmaları, geleneksel değerlerle sınırlandırılır. Erkeklerin beden dilini kullanmalarına göreli olarak daha fazla izin verilir. Bu nedenle iletişimde kadın ve erkekler farklı iletişim biçimleri geliştirirler. İletişimin Psikolojik Engelleri. İnsanlar genellikle kendi inançları ile çatışan mesajları ya inkâr eder ya da reddederler. Çoğu kez iletilen bilgi, alıcının bilgisiyile çatışır. İleti, alıcının inancına uygun değilse, alıcı onun geçerliliğini reddeder, dahası onu çarpıtır, unutmaya çalışır veya duyduğunu saptırır. İletişimin engeli olarak sadece alıcının kişisel tecrübesi değil, aynı zamanda göndericinin anlatım biçimi ve psikolojisi de iletişim engeli olabilir. Bir yönetici diğer kişilerin duygularını öğrenmek istediği zaman, onların ne söylediklerinden çok, nasıl davrandıklarına dikkat eder.

İLETİŞİM ENGELLERİNİ AŞMA YOLLARI

İletişim engellerinin aşılması, iletişim engelleri olarak belirtilen durumların ortadan kaldırılmasıyla gerçekleştirilmiş olur. İletişim engelleri aşmak için kaynağın mesajı alıcının anlayacağı ve algılayabileceği biçimde iletmelidir. Mesaj, alıcının ilgisini çekecek gerçek ve çekici örneklerle desteklenmelidir. İletişim engellerini ortadan kaldırmanın en etkin yolu, öncelikle engelin farkına varmak ve sonra da onu ortadan kaldırmaktır. İletişimin Kişisel ve Çevresel Engellerini Aşmak. İletişimin kişisel ve çevresel engelleri; teknik faktörlerden, çevresel faktörlerden ve bireysel faktörlerden kaynaklanabilir. İletişimin engellerini aşmak için önce bu engellerin nelerden kaynaklandığını tespit etmek gerekir. İletişimin engelleri şu yollarla ortadan kaldırılabilir: Algılama farklılıkları ve yetersizliği. İnsanlar farklı inanç, düşünce, kültürel yapı ve tecrübeye sahip oldukları için aynı mesajı farklı algılayabilirler. İletişimde farklı algılamadan kaynaklanan engelleri ortadan kaldırmanın yolu, empatik iletişim kurmaya çalışmaktır. Dil farklılıklarını ortadan kaldırmak. Jargonun, teknik terimlerin gereğinden fazla kullanılmadığı, doğal ve yalın bir dil, söz konusu engeli ortadan kaldırmaya yardımcı olur. Duygusal reaksiyonları ortadan kaldırmak. İletişimin duygusal engelleri varsa, onları aşmanın en iyi yolu, iletişim problemine neden olan duyguları anlamaya çalışmak ve her insanın farklı duygusal özelliklerinin olduğunu kabul etmektir. Sözlü ve sözsüz iletişim arasındaki uyumsuzluğu aşmak. Sözlü ve sözsüz iletişim arasındaki uyumsuzluğu ortadan kaldırmanın anahtarı, göndericinin yanlış anlaşılmaya neden olacak söz ve davranışlarının farkına vararak, onların iletilmesine engel olmaktır. Güvensizliği ortadan kaldırmak. Güvenilirlik; bireyin dürüstlüğü, adalet duygusunun gelişmişliği, iyi niyeti, yetenekleri, sorumluluk duygusu ve diğerleri tarafından iyi tanınma gibi özelliklerinin sonucunda ortaya çıkar. Ağdalı ifadelerden kaçınmak. Ağdalı ifadeden kaçınmak, mesajın iletilmesi sırasında ortaya çıkan belirsizliği azaltarak, gürültüyü etkisiz hale getirir. Alıcının duygu dünyasını ayarlamak. İletişim kurduğunuz zaman, niyetinizi açıklamamız gerekir. Mesaj alıcının duygu dünyasına göre ayarlanarak, iletişim engeli ortadan kaldırılmaya

çalışılır. Geri bildirim kullanmak. Geri bildirim, etkin bir iletişim için gereklidir ve bilgi elde etme sürecidir. İletişimde geri bildirim, kaynağın gönderdiği mesajı, alıcının yorumlayarak tekrar kaynağa iletmesidir. Pekiştirme kullanmak. Başarılı bir iletişim için, mesajın bazı durumlarda birkaç kez tekrarlanmasına veya yazılı iletişimde önemli kısımların altının çizilmesine pekiştirici denir. Basit bir dil kullanmak. İletişimde basit bir dil kullanımının önemi açıktır; fakat çoğu insan kendini açıkça ve jargon kullanmadan ifade etmez. Sözleri davranışlarla desteklemek. Bir mesaj, sözden ibaret kalmamalıdır; mesajın gereğine uygun bir davranışın ortaya çıkmasına da yardımcı olmalıdır. Yüz-yüze iletişim kurmak. Yüz yüze iletişim en etkin iletişim biçimidir. İletişimde farklı kanallar kullanmak. Bazı mesajlar, çeşitli biçimlerde gecikme tehlikesine uğramadan çabucak ve yazılı olarak iletilmek durumundadır. Dinleme Becerisi Geliştirmek. Dinlemek bir saygı gösterisidir. Karşısındaki kişi tarafından dinlenen birinin özgüveni artar, kendisiyle barışık mutlu bir kişi olma olasılığı yükselir. Dinleyebilmek için önce beynimizin gönderilen mesajları algılaması gerekir. Her şeyden önce mesajı almaya önyargısız hazır olmak gerekir. Bu ancak empatik dinleme sayesinde olabilir. Beynimiz çevreden gelen uyarıları, beş temel duyusuyla algılar, çevreden gelen uyarıcılardan bazılarını daha fazla ağırlık verir ve diğerlerini geri plâna iter. Dinleme duymaktan farklıdır. Duyma, sesleri fiziksel olarak algılamaktır. Dinleme ise seslerin anlamını zihinsel olarak belirlemekle ilgilidir. Dinleme aktif dinleme şeklinde olmalıdır. Aktif dinlemede dinleyici konuşmacının mesajını tamamlamaktan sorumludur. Aktif dinlemede dinleyici sözlü sözsüz ve diğer tüm iletişim unsurlarına dikkat eder. Aktif ve pasif dinlemenin yanında dinleme; ayırıcı, kapsayıcı, empatik ve eleştirel dinleme olarak da sınıflandırılır. Ayırıcı dinlemede, sözcüklerin cümle içindeki kullanımından kaynaklanan anlamlar bulunmaya çalışılır. Kapsayıcı dinlemede asıl amaç, mesajın anlamını ortaya çıkarmaktır. Kapsayıcı dinleme sırasında dinleyici, konuşmacıyı veya mesajı yargılama yoluna gitmez. Etkili kapsayıcı dinlemede konuşmacının söylediklerini anlamak için geniş bir sözcük dağarcığına sahip olmak gerekir. Dinleyici söylenenleri tam anlamak için sorular sorar. Empatik dinlemede dinleyici, konuşmacının sözlerini kritik etmeden, konuşmacının söyledikleri üzerinde düşünmesine izin verir. Empatik dinlemede amaç, konuşmacıyı dinleyicinin desteklediği bir dinleme gerçekleştirmektir. Empatik dinlemede dinleyici, mesajı konuşmacının bakış açısından algılamaya çalışır. Eleştirel dinlemede, iletilen mesaj belli bir değerlendirmeye tabi tutularak dinlenir. Geri bildirimde bulunmak bakımından bilimsel içerikli dinlemelerin eleştirel dinleme olması gerekir. Empatik dinleme biçiminde dinleyici, konuşmacının sözlerini değerlendirmeye tabi tutmadan, onlar üzerinde düşünür. Empatik dinlemede, konuşmacıyı destekleyici dinleme söz konusudur. Destekleyici dinleme, konuşmacının kendini daha iyi ifade etmesine katkı sağlayan bir dinleme biçimidir.

DERS ADI Davranış Bilimleri

ÜNİTE ADI Algılama ve Algı Yasaları

ÜNİTE NO 9

YAZAR Prof.Dr. HASAN TUTAR

ALGILAMA VE ALGI KAVRAMI

Algılama, uyarıların duyumsanması işlemine verilen addır. Bireyin çevresinde olup bitenlere tepki vermesi için önce çevreden gelen uyarıcıları algılaması gerekir. Organizmayı etkileyen herhangi bir faktöre uyarıcı denir. Ses, renk, koku, tat gibi uyarıcılar beyni uyarır ve algılama sürecini başlatır. Algılama sadece uyarıcılarla ilgili bir durum değildir; yani algılama sadece dışsal faktörlere (uyarıcı) bağlı değildir. Aksine içsel ve dışsal faktörlerin etkileşimiyle olur. Algı, uyarıların meydana getirdiği, hatırlattığı veya telkin ettiği duyular yoluyla nesnelere bilinmesidir. Algılama “beyin”e gelen duyu verilerinin beyinde işlenerek belirli bir yapı ve organizasyona sokulma işlemidir. Algılar ihtiyaçları, güduları ve tutumları etkilediği gibi, ihtiyaçlar, güdüler ve tutumlar da algılamayı etkiler. Algılama aşağıdaki süreçlere bağlı olarak oluşur:

Duyu süreçleri

Birey duyu organlarıyla çevresindeki çeşitli duyu uyarılarına ulaşır. Söz konusu uyarılar duyu vasıtasıyla alınıp bilinçte değerlendirildiği zaman algılama gerçekleşmiş olur.

Simgesel süreçler

Simge, bir obje veya durumu temsil eden işarettir. Örneğin; limon resmi görülünce ekşi tadı algılanıp kişinin ağzının sulanması, simge temelli bir algılama örneğidir.

Duyusal süreçler

Algılamanın duygusal süreçlerinde, uyarımın taşıdığı mesaj ve bilgiyi aşan bir anlam üzerinde durulur. Algılama iki biçimde karşımıza çıkar; deneysel algılamalar ve zihinsel algılamalar. Deneysel algılamalar, duyu organları yoluyla algıladıklarımız; zihinsel algılamalar ise altıncı hissimizle algıladıklarımızdır. Algılama, insana ulaşan bütün uyarıları biçimlendiren iki yönlü bir süreçtir. Algılama anında beyin, bireyin içinde bulunduğu psikolojik veya fiziksel durumdan etkilenir. Duyu, uyarının saf hali iken, algı kişinin psikolojisinden etkilenerek duyunun insan beyninde kazandığı yeni biçimdir. Algı (percept, sense), duyu organları aracılığıyla alınan uyarıların (duyusal sinyal, simge, sembol) anlamlı bütünlük oluşturacak şekilde örgütlenmesi ve yorumlanmasıdır.

Algıların Özellikleri

Algılama sürecinde duyusal bilgi, nesnelere dönüştürülerek algılanır. Nesne algılanması dış algılar yoluyla oluyorsa önemli ölçüde öğrenmeye dayanır. Öğrenmenin yanı sıra, uyarıcıların nesnelere şeklinde örgütlenmesi eğilimi, insanların duyu organları ve sinir sistemlerinin doğuştan gelen (innate) bir yeteneği ve özelliğidir. Algılama sürecinde bir tek uyarana değil, uyarı gruplarına tepkide bulunuruz. Buna algılamada örgütlenme denir. Zihindeki tasarımlar, algılama sürecinde belli birtakım duyumlar alır, bunları tanımlar ve yorumlar. Bir nesne gözden uzaklaştıkça küçülür ama biz onu hep aynı büyüklükte görürüz. Bu olguya algısal değişmezlik denir. Tanıdığımız birinin bizden uzaklaştıkça görüntüsü küçülmesine rağmen onu hep aynı büyüklükte algılarız. Buna büyüklük değişmezliği denir. Nesne kendisine bakıldığı açıya göre farklılaşmasına rağmen onu daima aynı biçimde görürüz. Bu değişmezliğe biçim değişmezliği denir. Algılamada değişmezliği sağlayan diğer bir etken şekil-zemin algısıdır. Şekil-zemin algısı nesnelere üzerinde buldukları ortamdaki ayrı olarak algılanmasıdır. Değişmezliği etkileyen diğer bir etken gruplamadır. Gruplamada, çeşitli ipuçlarından yararlanılır. Gruplama sayesinde, farklı zamanlarda algılanan uyarıcılar, anlamlı gruplar halinde bir araya getirilir. Algılamanın diğer bir özelliği de algı yanıltmalarıdır. Bunlar nesnelere, olayların veya olguların olduğunun (gerçeğin) dışında algılanmasıdır. İllüzyon, uyarıcıların hatalı algılanması sonucunda algının yanlış olmasıdır. İllüzyon basit bir algı hatası değil algılamanın hatalı olması sonucunda ortaya çıkan yanlış algıdır. İki şekilde oluşur.

Fiziksel illüzyon ve psikolojik illüzyon

Fiziksel illüzyon nesnenin şeklinden başka bir şekilde algılanmasıdır. Diğer bir illüzyon Ponzo İllüzyonu'dur. Bu uzaklık ipuçlarının kişiyi yanıltmasıdır.

ALGILAMA SÜRECİ

Algılama süreci genel olarak iki aşamadan oluşur. Bunlardan ilki seçici dikkat, diğeri organizasyondur.

Seçici dikkat dış dünyadan gelen uyarıcıların tamamının beyine ulaşmayarak bunlardan bazılarının seçilerek algılanmasıdır. Algısal seçimi etkileyen algılayıcıyla ilgili değişkenler kişinin beklentileri ve ihtiyaçlarıdır. Duyu organları, algılamanın araçlarıdır. İnsan, iç ve dış çevresinden gelen uyarıcılarla karşı karşıya kalır; bunları duyar ve kaydeder. Algılama bir süreçtir ve yukarıdaki şekilde görüldüğü gibi beş aşamadan oluşur. Bu aşamalar uyarıcı, duyu, izlenim, dönüt ve anlamadır. Algılama aşamaları ve olası engeller aşağıdaki gibi açıklanabilir:

Uyarıcı (stimulus)

Algı bir uyarıcıyla başlar. Uyarıcı, organizmayı etkileyen çevresel etkidir. Uyarıcılar kişinin duyumsama yeteneğini harekete geçiren faktörlerdir. Uyarıcılar yeteri kadar kuvvetli olursa, duyu organlarını etkiler ve algılamayı başlatır. Bazen uyarıcı olmasına rağmen algılama olmaz. Aksi halde beyin her problemi çözmesi, her soruya cevap vermesi gerekirdi.

Duyu

Duyu, duyular vasıtasıyla eşyadan beğenme, beğenmeme, iyi, kötü, önem veya önemsizlik gibi birtakım etkiler almaktır. Duyu, uyarıcıların duyu organlarımız üzerinde bıraktığı etkidir. Duyu olgular hakkında bir tür işlemdir. Algı ise nesnelere görünüş özelliklerini ve mekânda yer alma biçimlerini yansıtır. Algının duyudan farklılığı; duyu, duyu organlarının gerçek bir işlevidir ancak algı bir yönelim durumudur.

İzlenim

Kimi zaman duyu organları algılamaya yetecek güçte duyu alamazlar. Çevreden gelen uyarıcılar, anlamaya yetecek güçte olmadığında insanda yalnızca bir izlenim bırakırlar. İzlenim, uyarıcıların tam anlaşılmamış etkileridir.

Geri bildirim

İnsanın izlenim aşamasında, belirsizlikten, yanılgıdan ve ön yargıdan kurtulmak için edindiği duyuyu yorumlayarak değerlendirmesidir. Bu değerlendirmenin sonunda insan, edindiği duyudan geri bildirim alır. Geri bildirimler, insanın ilgisinin yeniden duyuyu yaratan uyarıcıların kaynağına yönelmesini sağlar. Anlama. Anlama aşamasıyla algılama süreci tamamlanır ve ortaya algı çıkar. İnsan, bir anlama ulaştığında davranışına temel olacak bir algıyı edinir. İnsanın anladığı doğru da olabilir yanlış da. İnsanı gerçek olmayan algılara iten nedenler şunlardır:

Kümelendirme

İnsan, çevresinde olan nesnelere, olayları, insanları, “ak” ile “kara” gibi zıt kümelere ayırdığında (kategorize etme), kendini bu ayırımdan birine yanlış görüp, diğerine ilişkin algılarını olumsuzlaştırma eğilimi gösterir.

Duyusal yeğleme

İnsan, beğendiği, sevdiği, hoşlandığı nesnelere, olayları, bulanık ortamda bile olumlu (iyi, güzel, doğru) yönde algılar.

Ket vurma

İnsan, görmek istemediği, özellikle utanç duyduğu nesnelere, olaylardan gelen uyaranları ketleyerek duymama eğilimi gösterir.

Yaşantıyı karıştırma

İnsan, geçmişte edindiği algılarını, aynı ya da benzer olaylara, nesnelere ilişkin son algılarıyla değiştirebilir; bu değişiklik yanlış da olabilir doğru da olabilir.

Alışkanlık

Sürekli algılanan olaylara, nesnelere karşı oluşturulan alışkanlık, olay ya da nesne değişse bile, ayırımına varılmadan, eskisi gibi algılanmaya yol açabilir.

Ortamın etkisi

Aynı uyaran, farklı ortamda farklı algılanabilir. Sonuç olarak algılamanın doğru ve gerçek olması için dış uyaranların insanın duyu/algı organlarına kadar gelmesini engelleyecek fiziksel engelin olmaması gerekir. Algılamanın ve anlamamanın doğruluğu için fiziksel engelin bulunmaması yeterli değildir.

ALGI TÜRLERİ

Algıları iç ve dış algı şeklinde sınıflandırabiliriz. Algılama için uyarıcıya ihtiyaç vardır; ancak uyarıcı olmadıkça algılamanın olamayacağını söyleyemeyiz. Algılama için her zaman dış uyarıcıların olması gerekmez. Benliğin bilinç aracılığıyla kendi durumu ve eylemleri hakkında elde ettiği bilgi veya uyarıcılar vardır ki bunların algılanması için kişinin iç melekeleri devreye girer. Bunlara iç algı denir. Nesnelere insan aklında meydana gelen şekilleri ve görüntüleri vardır. Bunlara dış algı denir. Dış algı, dış dünyadaki nesnelere insan zihnindeki resimlerine ilişkin algıdır. Algılar aşağıdaki gibi dörtlü bir ayırma tabii tutulabilir:

Duyu algısı

Eşyaya ait özelliklerin duyu organları aracılığıyla alınarak nitelik, nicelik, yer ve durum gibi kategoriler hakkında bilgi sahibi olunmasıdır.

Hayal algısı

Eşyayı, yine duyu algısındaki özellikleriyle; fakat bu kez ortada eşya olmadan, onun gözden uzak olarak hayal edilmesi ve hatırlanışıyla ilgilidir.

Dış algı: İnsanın çevresel duyuları algılaması sırasında yararlandığı “dış algı”lar (görme, duyma, dokunma) kişinin duyu organları sayesinde algıladığı duyulardır.

İç algı: Dış algılarla birlikte, duyu organlarıyla algılayamadığı algılar da vardır. Bunlara “iç algı” denir.

ALGI YASALARI

Algının nasıl işlediği ve algılamaya esas teşkil eden faktörler algı yasalarını oluşturmaktadır. İnsan dış dünyasını tanıyabilmek için duyu organlarına ihtiyaç duyar. Ancak duyu organlarının sıradan işleyişi, algılama için yeterli değildir. Kişinin kendisini motive eden varlık ya da olayı gözleyebilmesi için yapmış olduğu seçme faaliyetine dikkat denilmektedir. Dikkat, bilincin açıklık ve işlevsellik derecesi, insanın algılamaya hazır oluş düzeyidir. Dikkat, duyuları algılamayı sağlar. Dikkat bir fark etme durumudur ve dış dünyanın fark edilebilmesi, algıyla başlar ve algı için dikkat bir başlangıç ve ön koşuldur. Algılama sürecinde dikkat bir seçim faaliyeti olarak ortaya çıkar. İnsanın seçim yeteneği üzerinde birçok faktörün etkisi vardır. Bunlar iç ve dış faktörler olarak iki grupta incelenebilir:

Dış faktörler

Kişinin sosyal ve fizikî çevresinden algıladığı faktörlerdir.

İç faktörler

Bunlar insanları bir seçim faaliyetine yönelten ve içten gelen güç/güdü kaynaklarıdır. Algılama sürecinde önemli bir faktör olarak değerlendirilen dikkatin bir tek boyutu veya türü yoktur.

Dikkat türlerini aşağıdaki gibi sınıflandırabiliriz:

İlgi dikkati

Ortaya çıkması için bilinçli bir tercih gerektirmeyen dikkat türüdür.

Bilinçli dikkat

Bu dikkat türünde zihinsel faaliyetin bir hedefi vardır ve insanın bir düşünce sürecinde özel bir gayret göstermesi, zihinsel çaba harcaması gerekir. Bilinçli olmayan dikkat. İnsanın elinde olmadan bazı olay, durum ya da kişilerle ilgili uyarımlar, onun dikkatini çeker. Dikkati ve dikkat yoluyla algılamayı belirleyen uyarıcı ve bireysel özelliklere ilişkin etkenleri aşağıdaki gibi açıklayabiliriz:

Şiddet ve büyüklük

Bir uyarıcının şiddeti ve büyüklüğü arttıkça uyarıcının algılanma yeteneği artar. Parlak bir ışık solgun olanına göre, yüksek bir ses, kısık olanına göre daha kolay algılanır.

Kontrast

Kendisiyle birlikte algılanan diğer uyarıcıların bulunduğu bir ortamda kontrast oluşturan bir uyarıcının algılanma olasılığı daha yüksektir.

Hareket

Uyarıcıların hareket halindeki bir nesneden gelmesi, sabit bir nesneden gelmesinden daha fazla dikkatleri çeker (uyarıcı etkisi yapar).

Tekrar ve pekiştirme

Uyarıcının algılama gücünü arttıran diğer bir faktör, tekrarlar ve pekiştirmedir. Uygun zamanda yapılan tekrarlar, fark etmeyi kolaylaştırır.

Farklılık ve yenilik

İnsanlar, farklılıkları, aykırılıkları ve gariplikleri sıradan olanlardan daha erken algılar. Bir kişi için sıra dışı olan bir uyarıcı, rutin ve alışılmış olandan daha erken algılanır.

Değişmezlik

Algının bir başka özelliğidir. Asılı bir duvar saati, farklı açılardan bakınca şekil değişimine uğramasına rağmen, değişmezlik algısı sayesinde her yerden daire şeklinde görülür. Açık farklılığı, şekli gerçekte elips hale getirmesine rağmen değişmezlik algısı, insanın onu her zaman daire şeklinde görmesine neden olur.

Algı

Gestalt psikologlarına göre bir örgütlemedir. Bu örgütleme bütüncül bir yapıyı ifade eder ve bütün parçalardan farklıdır. Gestalt psikologları algı yasalarını aşağıdaki gibi açıklamaktadırlar: Zemin-şekil yasası. Algılamada zemin üzerinde dikkati çeken şekli görür ve onu algılarız. Burada zemin-şekil yer değiştirebilir ve dikkat ettiğimiz nesne şekil olurken diğer uyarıcılar zemini oluşturabilir.

Yakınlık yasası

Organizma bir alan içinde bulunan nesnelere birbirine yakınlıklarına göre gruplayarak algılar. Buna yakınlık yasası denir.

Mekân algısı

Mekân içinde birbirine yaklaşan nesnelere bir bütün olarak algılanmasıdır.

Süreklilik yasası: Organizma anî, birdenbire olan değişikliklerden çok, sürekliliği algılar.

Benzerlik yasası: Organizma birbirine benzeyen uyarıcıları gruplayarak algılar. Buna benzerlik yasası denir. Benzerlik yasası hem görsel hem de işitsel uyarıcılarda geçerlidir.

Tamamlama yasası: Tamamı görülmeyen nesnelere bütün olarak algılanır. Tanıdığımız ancak tamamını görmediğimiz nesnelere zihnimize tamamlarız.

Pragnanz yasası: Bu yasaya göre; her psikolojik olayda anlamlı, tam ve basit olma eğilimi vardır.

İnsanlar uyarıcıları bütün olarak algılama eğilimindedir.
Basitlik Yasası: Basit parçalar daha kolay algılanır.

DERS ADI Davranış Bilimleri
ÜNİTE ADI Kişilik
ÜNİTE NO 10
YAZAR Prof.Dr. ÖMER FARUK İŞCAN

KİŞİLİK KAVRAMI

Kişilik, insanların kendilerini ve diğerlerini nasıl gördüklerini ve değerlendirdiklerini, diğerlerini nasıl etkilediklerini, iç ve dış ölçülebilir özelliklerinin neler olduğunu ve birey-durum etkileşiminin nasıl gerçekleştiğini açıklayan bir kavramdır. Psikolojide kişilik, günlük yaşamda kullandığımızdan çok daha derin anlamlar taşımaktadır. Kişilik, insanların dünyayı nasıl görüp yorumladığını ve ona nasıl tepki verdiğini yansıtan bir kavramdır. İnsanların bireyler olarak farklılaşmasının mihenk taşı oluşturmuştur. Psikoloji bilimi subjektif değerlendirmelerin ötesine geçerek psikolojik yapıyı, süreçleri ve organizasyonunu keşfetmek amacıyla kuramsal ve deneysel çalışmalar gerçekleştirmiştir. Kişilik, farklı durumlarda insanı tutarlı bir şekilde davranmaya iten bir güç olarak karşımıza çıkmaktadır.

KİŞİLİĞİ BELİRLEYEN FAKTÖRLER

Hem kalıtsal hem de çevresel faktörlerin kişiliğin oluşumunu etkileyen faktörler olarak benimsendiğini söylemek mümkündür. Kalıtsal Faktörler Kalıtım, bireyin doğuştan elde ettiği fiziki yapı, cinsiyet, güzellik, kas ve refleks kapasitesi, enerji düzeyi, biyolojik ritim gibi anne babadan devralınan biyolojik, fizyolojik ve psikolojik özelliklerdir. Kişiliğin oluşumunda kalıtsal faktörler etkili olmaktadır. Bu duruma ilişkin en önemli kanıtlar ayrı ortamlarda yetişen tek yumurta ikizlerinin incelenmesi sonucu elde edilmiştir.

Çevresel Faktörler

Bireyin içinde bulunduğu çevrenin kişiliğin gelişimini etkilediği kabul edilmektedir. Kişiliğin oluşumunu etkileyen çevresel unsurlar üç ayrı başlık altında incelenebilir: Aile, toplum ve kültür, deneyim.

Aile

Aile, bir noktada bireyi daha geniş anlamda topluma takdim eden bir aracı konumundadır. Bu noktada anne-baba ve kardeşler bireyi içinde yaşadıkları kültürün davranış standartlarına alıştırmada önemli roller üstlenmektedirler. Bu etki, yalnızca çekirdek aile üyeleri ile sınırlı kalmayıp büyük anne ve baba, amca, teyze, hala, kuzen gibi geniş aile fertleri ile de ortaya çıkabilmektedir. Toplum ve Kültür Bireyin içerisinde doğduğu ve yetiştiği çevrenin davranış norm ve modelleri noktasındaki standartları kişiliğin oluşumu ve gelişimi üzerinde etkili olmaktadır. Bu etki mahalle ve okul gibi görece somut farklılıklarda kendini belli edebileceği gibi toplum ya da kültür gibi daha soyut temellerde de ortaya çıkabilmektedir. Deneyim Bireyin ait olduğu arkadaş grubu ya da diğer sosyal gruplar ve yaşamın ortaya çıkardığı genel deneyim ve tecrübeler de kişiliğin gelişmesine etki etmektedir.

KİŞİLİK KURAMLARI

Kişiliğe ilişkin araştırmalar iki farklı açıdan hareketle gerçekleştirilmektedir. Psikolojideki bu farklı bakış açıları nomotetik (kural koyucu) ve idiyografik (bireysel) yaklaşımlar olarak belirtilmektedir. Nomotetik kuramlar kişiliği, özelliklerin belirlenmesi ve ölçümü aracılığı ile ortaya koymaya çalışırken bu süreçte kişilik testlerini kullanmakta ve kalıtsal faktörlerin kişiliğin en önemli belirleyicisi olduğunu varsaymaktadır. İdiyografik kuramlar ise kişiliği tanımlamada her bireyin eşsizliğinin dikkate alınması gerektiğini savunmaktadır. Bu kuramlar testlerin kişiliği ölçmede sınırlı bir değere sahip olduğunu belirterek buna gerekçe olarak da kişiliğin, bireyin öz görüşü (self-concept) açısından tanımlanması gerektiğini göstermektedir.

Eysenck'in Kişilik Kuramı

Eysenck, kişiliğin önemli boyutlarını belirlemek için gerçekleştirdiği çalışmalar sonucunda kişiliğin iki önemli boyutu olduğu görüşünü ileri sürmüştür. Bunlar dışa dönüklük-içe dönüklük ve nevroitiklik-dengellik şeklindedir. Her iki boyut açısından bireyin kişiliğinin ölçek üzerinde hangi noktada yer aldığı testlerle ortaya çıkarılmaktadır. Cattell'in Kişilik Kuramı Cattell, Eysenck gibi testler ve çoklu istatistiksel yöntemler kullanarak oluşturduğu kişilik modelinde, kişiliğin bireyin günlük yaşam içerisinde belirli bir durum ya da ortamda ne yapacağını belirleyen faktörler bütünü olduğunu ifade etmektedir. "Beş Büyük" Faktör Kuramı Kural koyucu yaklaşımların gerçekleştirdiği araştırmalar, beş

faktörlü bir yapının kişiliği açıklayabileceği sonucuna varmıştır. Beş Büyük Faktör Kuramı olarak bilinen bu kuramın kavramsallaştırdığı boyutlar şu şekildedir: Dışadönüklük, duygusal denge, uyumluluk, sorumluluk, deneyime açıklık. Birey bu beş faktörün her biri için ölçeğin iki zıt kutbu arasında bir yerdedir.

İdiyografik Kuramlar

İdiyografik kuramlar eşsiz olan kişilik özelliklerini anlayabilmek için bireyin kendini içinde yaşadığı dünya ile nasıl ilişkilendirdiğini ve bireyleri diğerlerinden ayıran kişisel özelliklerin neler olduğunu anlamak gerektiğini vurgulamaktadır. Kısacası bireyleri tanımlayıp belli bir kişilik modelini ya da ölçüm aracını kullanarak karşılaştırabilmek amacıyla kişilikler arasındaki benzerlikleri ortaya çıkarmaya çalışan kuralcı yaklaşımların tersine idiyografik kuramlar, bireyin eşsizliği ve diğerlerinden farklı olan özellikleri üzerinde durmaktadır.

Freud'un Psikoanalitik Kuramı

Freud'a göre davranışın ve kişiliğin temelleri bilinçaltındadır. Bir başka ifade ile ona göre bilinçaltı güdüler, davranışın en önemli belirleyicisidir. Birey, içgüdüsel dürtüleri ile sosyal engeller arasında kalarak bir iç çatışma yaşar ve kişilik de bu çatışmanın sonucunda oluşur. Bu bakış açısı ile bir yetişkinin herhangi bir davranışı, bilinçaltında bastırıldığı ama hala daha çarpıtılmış ve önemli etkiye sahip birtakım anıların yansıması olabilmektedir. Freud'a göre kişiliğin id, ego ve süperego şeklinde kavramsallaştırılabilecek üç yönü vardır. Freud, id ile süperego arasındaki çatışmayı dengelemek amacıyla egonun geliştirdiği birtakım savunma mekanizmalarından bahsetmektedir. Bu savunma mekanizmaları bireyin yaşadığı iç çatışmaları çözmesine yardımcı olmakta ve bu savunma mekanizmalarının bilinmesi bireylerdeki akılcı olmayan pek çok davranışın anlaşılmasına katkı sağlamaktadır. Jung'un Kuramı Jung, üç farklı kişilik düzeyinden bahsetmektedir: Bilinç düzeyi, bireysel bilinçdışı düzey ve ortak bilinçdışı düzey.

KİŞİLİĞİN VE KİŞİSEL FARKLILIKLARIN ÖLÇÜMÜ

Kişiliği ölçmek amacıyla kullanılan yöntemler üç başlık altında incelenebilir: Objektif testler, projektif testler ve davranışsal ölçümler. Objektif Testler Bu tür testler bireyin önceden hazırlanmış bir ifade setindeki maddelere doğru, yanlış ya da evet, hayır şeklinde cevap vermesi ile gerçekleştirilen testlerdir. Kişilik ölçümünde yaygın bir şekilde kullanılan objektif testler, kişiliğin farklı yönlerini ölçmek amacıyla tasarlanmış ölçüm araçlarıdır. Projektif Testler Projektif testlerde bireylere, soyut bir şekil ya da resim gösterilmekte ve bireylerden ne gördüklerine ilişkin tanımlamalar yapması istenmektedir. Objektif testlerin aksine bireyler bu testlerde uyarıcılara ilişkin tepkilerini özgürce ortaya koyabilirler. Bu tür testlerin gerekçesi her bireyin aynı dürtüye, kişiliğinin kendine özgü boyutlarını yansıtacak ölçüde farklı tepki vereceği düşüncesidir. Davranışsal Ölçümler Kişilik, davranışsal ölçümler aracılığı ile de ölçülebilir. Bu tür ölçümler kontrol altındaki durumsal koşullarda bireyin sergilediği davranışı gözlemlemeyi içeren kişilik değerlendirme araçlarıdır.

DERS ADI Davranış Bilimleri
ÜNİTE ADI Gruplar
ÜNİTE NO 11
YAZAR Prof.Dr. ÖMER FARUK İŞCAN

GRUP KAVRAMI

Grup olgusunu, belli amaçlar ve bunları gerçekleştirme çabası çerçevesinde toplanmış, belli kurallara göre, belirli bir süre karşılıklı sosyal ilişki ve etkileşimde bulunan, en az iki kişiden oluşan, görece sürekli birey topluluğu şeklinde tanımlayabiliriz.

GRUP, YIĞIN, KATEGORİ VE TAKIM FARKLILIKLARI

Grup, ortak beklenti ve amaçlara sahip insanlardan oluşmaktadır. Grup üyeleri arasında süreklilik temelinde bir etkileşim söz konusudur. Yığın ise bir şekilde geçici bir nedenle, kısa bir süreliğine bir arada olan insan topluluğudur. Kategori ise benzer ve ortak sosyal özellikleri olan insanlardan oluşmaktadır. Bu kavramsallaştırma grup olgusunun içerdiğinden çok daha soyut ve genel bir birlikteliği ifade etmektedir. Grup, ortak beklenti ya da amaçlara sahip insan topluluklarını ifade ederken takım kavramı ortak bir amaca, performans hedeflerine ve karşılıklı sorumluluk anlayışı içerisinde geliştirdikleri bir yaklaşıma sahip, birbirini tamamlayıcı becerileri olan küçük sayıdaki insan topluluklarını nitelemektedir.

GRUPTÜRLERİ

Birçok grup türünden söz etmek mümkündür. Bunlar; birincil ve ikincil grup, biçimsel ve biçimsel olmayan grup, iç ve dış grup, üyelik grupları ve referans grupları ve diğer gruplar şeklinde ifade edilebilir. Birincil ve İkincil Gruplar Birincil gruplar, üyeleri arasında birincil, bir başka deyişle yüz yüze ve samimi ilişkilerin olduğu gruptur. İkincil gruplar ise, birincil grupların dışındaki her türlü, büyük çaplı, önemli, biçimsel (resmi) gruplardır. Biçimsel ve Biçimsel Olmayan Gruplar Biçimsel gruplar, belirli amaçları gerçekleştirmek amacıyla biçimsel bir şekilde oluşturulmuş, yazılı kurallar çerçevesinde işleyen gruplardır. Biçimsel olmayan gruplar ise yazılı kurallarla değil, grup üyeleri arasındaki sosyal etkileşimin sonucunda ortaya çıkan oluşumlardır. İç ve Dış Grup İç grup, bireyin ait olduğu, etkileşimde bulunduğu ve birlik duygusunu paylaştığı bir sosyal gruptur. Dış grup ise bireyin kendini bir parçası olarak görüp değerlendirmedeği ya da ait olmadığı gruplardır. Üyelik ve Referans Grupları Üyelik grupları, kişilerin üyesi oldukları ve içinde etkileşimde oldukları gruplardır. Referans grupları ise birey için geçerli olan tutum ve davranışların oluşumunu sağlayan ve bir anlamda bireyin ideali olan gruplardır.

GRUBA GİRME NEDENLERİ

Bireysel olarak gruba girme nedenleri farklılaşmakla birlikte bu nedenleri genel olarak; güvenlik, ekonomik ihtiyaçlar, sosyal ihtiyaçlar, öz saygı ve ortak ilgiler şeklinde sıralayabiliriz.

GRUP OLUŞUMU VE GELİŞİMİ

Hem biçimsel hem de biçimsel olmayan gruplar için dört gelişim aşamasının varlığından söz edilebilir.

Bunlar: Karşılıklı kabul, karar, motivasyon ve bağlılık, kontrol ve yaptırım aşamalarıdır. Karşılıklı Kabul Üyeler bu aşamada birbirlerini güven ve duygusal rahatlık gibi ölçütler açısından değerlendirmektedir.

Karar

Grup bu aşamada niye var olduğuna, neyi, nasıl gerçekleştireceğine karar vermelidir. Grubun gelişim sürecindeki planlama aşaması olarak da değerlendirilebilecek bu aşamada, otoriteye ilişkin konular daha sık gündeme gelmektedir.

Motivasyon ve Bağlılık

Grup, üyelerin dikkatini amacı gerçekleştirme yolunda bireysel motivasyona ve diğer grup üyelerini teşvik noktasına çekmeye çalışmaktadır. Motivasyon ve bağlılığa yapılan vurgu, teşvik etme ve sorgulama gibi araçlarla ya da kolaylaştırma ve iş paylaşımı gibi olgularla kendini göstermektedir.

Kontrol ve Yaptırımlar

Bu aşamaya gelindiğinde grup artık olgun, etkin, verimli ve üretken bir birim haline gelmiştir. Gerekli kişiler arası ilişkiler geliştirilmiş, grubun görevine yönelik kararlar verilerek görev dağılımı ve otorite konuları belirlenmiştir. Bir başka ifade ile grup bu süreci başarı ile gerçekleştirmiştir.

GRUP DİNAMİKLERİ

Grup dinamikleri bir grup içerisindeki sebep-sonuç ilişkileri, grupların oluşumu ve işleyişleri, grubun herhangi bir kısmında meydana gelen bir değişikliğin diğerleri ve grubun bütünü üzerinde meydana getirdiği etki ve tepkiler şeklinde de ifade edilebilir. Grup dinamiklerini, grubun etkileşim süreçlerinde devreye giren faktörler olarak düşündüğümüzde, grup normları ve grup yapısı olgularının grup dinamikleri içerisinde ön plana çıktığını ifade edebiliriz.

Grup Normları

Normları grup üyeleri tarafından uygun görülen davranış kalıpları olarak tanımlayacak olursak, normların bireylerin davranışlarına rehberlik eden bir kabul edilebilir davranışlar dizisi olduğunu ifade edebiliriz. Grubun amaçlarına ulaşma yolunda işlevlerini düzgün bir şekilde yerine getirebilmesi için grup üyeleri arasında nelerin, nasıl yapılacağına ilişkin bir anlaşma ve uyum olması gerekir. Grup, üyelerinin her birinin grup normlarını benimsediğini varsayar. Norma uygun davranış grup tarafından takdir görüp ödüllendirilirken, norma aykırı davranıştan duyulan rahatsızlık ise çeşitli şekillerde üyelere aktarılır.

Grup Yapısı

Bir grubun etkinliğini belirleyen en önemli dinamiklerden birisi, grup yapısıdır. Biçimsel gruplarda grup yapısı, grubu oluşturanlar tarafından yazılı olarak belirlenmektedir. Bu nedenle biçimsel gruplarda grup üyelerinin, birlikte bir hedef doğrultusunda gayret sarf edecekleri kişilerin kimler olacağını ve bu kişilerin hangi görevleri yerine getireceğini belirlemede doğrudan bir söz hakları bulunmamaktadır. Biçimsel olmayan gruplarda ise üyelik çoğunlukla bireysel tercihle gerçekleştiğinden grup üyelerinin hem yapı hem de rollere ilişkin olarak daha fazla söz hakkı bulunmaktadır. Biçimsel yapılarda üyelik, grubu kuranlar tarafından yapılan atama ya da görevlendirme ile sağlanırken; biçimsel olmayan gruplarda üyeliği objektif bir biçimde belirlemek daha güç olabilmektedir. Bir başka deyişle bu tür gruplarda üyeliğe giriş ve çıkış gayri resmî ve belirsizdir. Homojen gruplarda üyeler birbirine yaş, deneyim, tutum, değer, kişilik, ırk, cinsiyet gibi değişkenler açısından çok benzemektedir. Heterojen gruplar ise farklı ya da benzemez üyelerle özdeşleşmektedir. Grup üyelerinin sayısı arttıkça, grubun amacına yönelik olarak bireylerin sürece dâhil edeceği bilgi, beceri, yetenek, deneyim vb. kaynaklar artacaktır. İletişim yapısı, grup üyelerinin birbirleriyle iletişimde bulunurken kullandıkları kalıplara işaret etmektedir. Grup yapısı ile ilişkili çok önemli boyutlardan birisi de rol yapısıdır. Grup üyelerinin her biri grup amaçlarına yönelik olarak diğer grup üyeleri ile etkileşimde bulunurken birtakım işlevleri yerine getirmek zorundadır.

DERS ADI Davranış Bilimleri

ÜNİTE ADI Sosyal Etki, Uyum ve İtaat

ÜNİTE NO 12

YAZAR Prof.Dr. ÖMER FARUK İŞCAN

GRUBUN BİREY DAVRANIŞINA ETKİSİ

Sosyal etki, tutum ve davranışların diğerlerinin gerçek ya da örtülü varlığı ile etkilenmesi sürecini ifade etmektedir. Bireyler sosyal kabul sağlamak için üyesi buldukları grupların uygun göreceği davranışları sergileme eğilimindedirler. Aynı şekilde birey grup içerisinde bir konu ele alınıp tartışıldığında, grubun genel fikrine zıt olarak sahip olduğu olumsuz bakış açısını dillendirmeden sessiz kalabilmektedir. Grubun birey davranışları üzerindeki etkilerinden bazılarını şu şekilde ifade edebiliriz: Sosyal hızlandırma ve sosyal ket vurma, sosyal aylaklık, kimlik belirsizliği ve riske girme.

Sosyal Hızlandırma ve Sosyal Ket Vurma

Sosyal hızlandırma grubun bireyin performansını arttırmasını ifade ederken, sosyal ket vurma ise insanların diğerlerinin varlığı durumunda daha kötü bir performans ortaya koymasını anlatmaktadır. Sosyal hızlandırma ve ket vurmaya ilişkin değerlendirmeler, grup bireyleri arasında yarışmacı bir özelliğin olması durumunda sosyal hızlandırmanın, baskıcı ve kapalı gruplarda ise sosyal ket vurmanın daha çok ortaya çıktığı şeklindedir. Sosyal Aylaklık Sosyal aylaklık bireylerin bir grubun parçası olduklarında, kendi başlarına olduklarına kıyasla, daha az çaba göstermelerini anlatmaktadır. Gruplar üzerinde yapılan araştırmalar, grubun büyüklüğü arttıkça grup içerisindeki bireysel çabanın azaldığını göstermiştir. Kendine güven duygusu yüksek bireyci kişilerin sosyal aylaklık yapma eğilimlerinin grup yönelimli ya da toplulukçu bireylere göre daha yüksek olduğu söylenebilir.

Kimlik Belirsizliği

Kimlik belirsizliği, bireyin öz farkındalığının ve öz-izlemesi -kendini denetlemesi-nin kaybolması durumudur. Sosyal bir süreç içerisinde ortaya çıkan kimlik belirsizliği yaşandığında, grup içerisindeki üyeler, kendi benliklerinin farkında olma özelliklerini yitirmekte ve bireysel davranıştan kaynaklanan sorumluluk algılamaları azalmaktadır. Bireysellik kaybolduğunda bireyler ahlaki açıdan kınanabilecek ve kimi zaman da şiddet içerebilen akıl dışı birtakım davranışları topluluk psikolojisi ile gerçekleştirebilmektedirler. Grup içerisindeki diğer bireylerin duyguları ve ruh halleri, bireylerin duygu ve ruh halleri üzerinde aşırı bir etki ortaya çıkarabilmektedir. Bununla birlikte, kimlik belirsizliği her zaman olumsuz bir durumu yansıtmamaktadır. Bireyin normal ego kontrol mekanizmalarının çözülmesi, sosyal açıdan yararlı davranışları ve tehlikeli durumlarda kahramanca eylemleri gerçekleştirmesine de neden olabilmektedir.

Riske Girme

Risk kavramı, belli bir davranışı sergilemenin büyük kazançlar sağlama olasılığıyla birlikte büyük kayıpları da ortaya çıkarabilecek olması durumunda söz konusudur. Bir başka ifade ile riske giren ya da risk alan birey, büyük kazançlar sağlama amacıyla, büyük kayıpların ortaya çıkmasını da göze almaktadır. Durumu grup süreçleri açısından değerlendirecek olursak, grup içerisinde birey, tek başına olduğu durumlara kıyasla daha fazla risk almaya eğilimli olabilmektedir.

GRUPLARDA KARAR ALMA VE BU SÜREÇTE YAŞANAN SORUNLAR

Grup kararının bireysel karara üstünlüklerinin fazla olduğu sonucuna varılabilir. Ancak bu sonucun geçerliliğinin bir takım sınırlılıkları olduğunu da ifade etmek gerekir. Grup süreçleri görece yavaş işlediğinden, şayet hızlı hareket etme zorunluluğu varsa bu takdirde sıkıntı ortaya çıkmaktadır. İkinci olarak özellikle kaynaşmış (cohesive) grupların bozuk kararlar almaya eğilimli olduğunu gösteren bir takım kanıtlar mevcuttur. Gruplarda karar alma sürecini olumsuz etkileyen iki ayrı durumdan söz edilebilir:

Grup kutuplaşması ve grup düşüncesi

Grup Kutuplaşması Grup kutuplaşması, grubun ele aldığı konunun lehinde ve aleyhinde olanların daha fanatik bir şekilde savlarını sürdürmelerini ifade eden bir olgudur.

Grup Düşüncesi

Grup düşüncesi, grup içi baskılardan kaynaklanan ve mental verimlilikte, gerçeği değerlendirme yetisinde ve ahlaki yargılarda bozulma ya da kötüleşme eğilimidir. Grup düşüncesi durumunda grup karşılıklı rıza ve onay almaya fazlasıyla odaklandığı için farklı ve eleştirel düşüncelere tahammülsüz

bir hale gelmektedir. Belirli koşullar grup düşüncesinin ortaya çıkmasına katkıda bulunmaktadır. Bunlardan birisi yüksek bağdaşımılık ya da kaynaşmadır. Kaynaşmış grupların üyeleri kendilerini büyük ölçüde gruba özdeşleştirdiklerinden bu tür gruplarda dayanışma ya da birlik ve beraberlik son derece önemlidir. Grup düşüncesinin oluşmasında etkili olabilecek diğer önemli iki olgu ise alınacak kararın çok önemli olması ile zaman darlığıdır.

UYUM VE UYUM ARAŞTIRMALARI

Birey bir taraftan grup üyeleriyle dayanışma isteğinde ve güven arayışı içerisinde iken, diğer yandan da grup uyumunu bozarsa grup tarafından cezalandırılacağı korkusunu taşımaktadır. Konuya ilişkin yapılan araştırmalar grupların uyum sağlamak amacıyla bireyler üzerinde önemli ölçüde baskı kurduğunu ve onları düşünce ve davranışlarını değiştirmeye zorladığını ortaya koymaktadır. Grubun bireyin uyumunu sağlamak amacıyla ne tür mekanizmalar kullandığına ya da uyumun nasıl ortaya çıktığına ilişkin pek çok araştırma mevcuttur. Bu araştırmaların en çok bilinenleri Solomon Asch'in uyum deneyi ile Şerif'in oto kinetik etki araştırmasıdır.

Solomon Asch'in Araştırmaları

Solomon Asch'in araştırmaları bireylerin gruba uyum sağlamak amacıyla yanlış olduğunu bildikleri bir görüşü bile benimseyebildiğini ortaya koymaktadır.

Muzaffer Şerif'in Üç Aşamalı Deneyi

Muzaffer Şerif'in araştırması bireylerin herhangi bir duruma ilişkin olarak gruba kendi düşünceleri arasında bir çelişki algıladıklarında düşünce ve davranışlarını gruba uygun şekilde soktuklarını göstermiştir.

UYUM DAVRANIŞINI BELİRLEYEN FAKTÖRLER

İnsanların hem kendi davranışlarını belirlemelerine hem de başkalarının davranışlarını tahmin etmelerine yardımcı olan uyum davranışını etkileyen bir dizi faktör mevcuttur.

Bu faktörleri şu şekilde sıralayabiliriz: Bireysel özellikler, grubun özellikleri ve ortamın özellikleri.

Bireysel Özellikler

Birey açısından grup üyeliğinin ne ölçüde önemli olduğu ve kendini grup amaçlarıyla özdeşleştirme derecesi, uyum davranışını belirleyen önemli olgulardır. Grubun Özellikleri Bu noktada grup büyüklüğü, grubun kompozisyonu (bileşimi), etkileşim sıklığı, grup liderinin kişilik özellikleri ve grubun üyesi olma yolunda verilen mücadele gibi faktörler, uyum davranışını etkileyen önemli faktörler olmaktadır.

Ortamın Özellikleri

Grubun algıladığı çevresel tehditler ve uyum davranışı ile elde edilebilecek ödüllerin fazlalığı uyum davranışını etkilemektedir. Tehditler ve çevresel ödüller arttıkça uyum davranışı da artmaktadır.

İTAAT OLGUSU VE MİLGAM'IN İTAAT DENEYİ

İtaat, bir otorite tarafından gelen bir istekle bireyin bir düşünce, davranış ya da tutumu benimsemesidir. Milgram'ın itaat deneyi, bireylerin otorite olarak algıladıkları figürün isteği ile başkasına zarar vermeyi göze alabileceklerini göstermektedir.

DERS ADI Davranış Bilimleri
ÜNİTE ADI Sosyal Tabakalaşma ve Sosyal Değişme
ÜNİTE NO 13
YAZAR Prof.Dr. ÖMER FARUK İŞCAN

SOSYAL TABAKALAŞMA

Tabakalaşma, bir toplumu oluşturan bireylerin, nesnelere ve değerler şeklinde ifade edilen bütün imkân ve kaynaklar noktasında eşitsiz ve farklı bir dağıtımına sahip olması anlamına gelmektedir. En basit ilkel topluluklardan en gelişmiş toplumsal yapılara kadar bütün toplumsal bünyelerde gözlenen bu tabakalaşmada ölçüt olarak ortaya çıkan değişkenler farklı şekillerde olabilmektedir. Sosyal tabakalaşma kuşaklar boyu devam eden bir eşitsizlik yapısıdır. Bir başka ifade ile toplumsal eşitsizlikler bütün toplumların ortak bir özelliğidir ve bu eşitsizlik devamlılık göstermektedir. Bu yapı içerisinde toplumdaki birtakım gruplar ekonomik, sosyal ve siyasal açılarından ayrıcalıklı bir konuma sahip olarak diğerlerini bu haklar noktasında yoksun bırakmakta ve denetim altında tutmaktadır. Toplumsal yapılardaki sosyal ilişkilerde görülen eşitsizliğin temelindeki olgu, sosyal farklılaşmadır. Sosyal farklılaşma, belirli bir toplumsal yapı içerisinde mevcut olan ve karşılıklı sosyal etkileşim sürecinden kaynaklanan, bireyler, gruplar ve kurumlar arasındaki her türlü farklılığı ifade etmek için kullanılan bir kavramdır. Sosyal farklılaşma toplum içerisinde dört farklı şekilde ortaya çıkabilir: Geleneksel farklılaşma, kurumsallaşmış farklılaşma, fonksiyonel farklılaşma ve rekabetçi farklılaşma. Toplum içerisinde birtakım grupların ayrıcalıklara sahip olmasını sağlayan sosyal tabakalaşma sonucunda, söz konusu toplumun bireyleri arasında bir sosyal mesafe oluşmaktadır. Maddi ve objektif bir farklılık içeren fiziksel mesafeden farklı olarak sosyal mesafe, sosyal tabakalar arasındaki sosyal farklılığı ve uzaklığı anlatmaktadır.

TABAKALAŞMA ÇEŞİTLERİ

Tabakalaşma kimi toplumsal yapılarda keskin, belirgin ve değişime kapalı iken kimilerinde ise bireylerin hareketliliğine izin veren bir tabakalaşma mevcuttur. Tabakalaşma çeşitlerine ilişkin farklı sınıflamalar mevcut olmakla birlikte bunların başlıcalarını şu şekilde sıralayabiliriz: Kast sistemi, kölelik, zümre ve sınıf sistemi. Kast Sistemi Kast sisteminde birey statüsünü doğuştan kazanmakta ve aynı statüyü hayatı boyunca devam ettirmektedir. Kastlar arasında etkileşim ve geçişe izin vermeyen sistemin ideal örneği Hindistan'daki kast sistemidir. Hiyerarşinin değişmez bir şekilde belirlendiği kast sisteminde bireyler ne kadar yetenekli olup ne kadar fazla çalışırlarsa çalışsınlar sosyal statülerini değiştirme imkânına sahip değildirler.

Kölelik

Eşitsizliğin en aşırı bir biçimi olan kölelik, en katı yasal katmanları olan tabakalaşma şeklidir. Köle olarak kategorize edilen bireyler hem hukuka hem de geleneklere göre nesne gibi muamele görmekte ve hiçbir hakka sahip olmayan ve köle olmayan başka insan ya da gruplara ait bir mal olarak tanımlanmaktadır. Köleleri birbirine bağlayan ve koruyan herhangi bir hukuki temel olmadığı sistemde, köle sahipleri emrindeki köleye her istediğini yapabilmekte ve bu anlamda hiç kimseye hesap verme zorunluluğu bulunmamaktadır. Kölelik sisteminin görüldüğü toplumlara bakıldığında bu toplumların "üretici" toplumlar olduğu gözlenmektedir.

Zümre

Zümreler, derebeylik olarak da adlandırılabilir feodal sistem içerisindeki sosyal tabakalaşmayı ifade etmektedir. Bu tür bir tabakalaşmada sosyal grupların hiyerarşisini belirleyen servet ya da üretim rolleri değil, şeref, fazilet gibi olgular ve bu olgular paralelinde bireylere yüklenen önemli görevlerdir. Toplum içerisinde söz konusu olabilecek bu önemli görevler; politik, askerî, dinî ve ticari görevlerdir.

Sınıf Sistemi

Sınıf sistemini özel bir sosyal tabakalaşma türü olarak düşündüğümüzde bu tabakalaşmanın temel ölçütü ekonomik ilişkilerdir. Ekonomik ilişkilerin gerçekleşme şekli, toplumlarda eşit olmayan farklı sınıflar meydana getirmiştir. Maddi eşitsizlikler üzerine kurulu sınıflaşma yapısı bünyesinde her sınıfta ekonomik ilişki açısından birbirine benzer insanlar bulunmaktadır. Belli bir üretim şeklini yansıtan ekonomik ilişkiler bir sınıf sistemi oluşturur ve sınıflar arası geçişte esas olan kişisel başarıdır. Bir başka ifade ile bireyler ve gruplar elde ettikleri başarı paralelinde pozisyonlarını değiştirebilirler. Bu da sınıf sisteminin insanların hareketliliğine izin veren açık bir sistem olduğu

anlamına gelmektedir. Sınıfları ayıran çizgiler katı olmayıp, bireyler üyesi oldukları sınıflar içerisinde yukarı ya da aşağı hareket edebilmektedirler. Bu doğrultuda pek çok ölçütten söz etmek mümkün olsa da, sosyal sınıf olgusunu belirleyen faktörleri belli başlı gruplar halinde şu şekilde ifade edebiliriz: Gelir seviyesi, yaşam tarzı, eğitim seviyesi ve sınıf bilinci.

TABAKALAŞMA KURAMLARI

Sosyal tabakalaşmaya ilişkin belli başlı teori ya da kuramları üç ana başlık altında toplamak mümkündür. Bunlar; Karl Marx'ın tabakalaşma kuramı, işlevsel yaklaşım ve Max Weber'in kuramı şeklinde ifade edilebilir.

Karl Marx'ın Tabakalaşma Kuramı

Marx'a göre ekonomik ilişkilerin temel teşkil ettiği sınıf ilişkileri, toplumun tüm yönlerini açıklayan anahtar niteliğindedir. Ona göre bir grubun üretim sürecinde belirgin bir mevki elde etmesi ile sınıf olgusu ortaya çıkmaktadır. Komünist olmayan bütün toplumları sınıf toplumları olarak gören Marx, ekonomik kazanımların sosyal olarak da düzenlendiğini ve siyasal güç ve sosyal saygınlık şeklinde sınıfların yapısını belirlediğini ifade etmektedir. Bir tür çatışma modeli olarak da değerlendirilebilecek Marx'ın kuramında ekonomik araçların kontrolüne sahip olan sınıf (burjuvazi) sömüren grubu oluşturmakta, üretimi uygulamada asıl işi gerçekleştiren grup olan işçiler (proletarya) ise sömürülmekte ve bunların ortaya çıkardığı, emeğin kullanım değeri ile piyasa değer arasındaki farklılığı tanımlayan "artı değer" sömürenler tarafından paylaşılmaktadır. Marx'a göre sınıflar arasındaki bu çatışma ve toplum içerisindeki haksızlıklar arttıkça bir gün sistem bunu taşıyamaz hale gelecek ve devrim gerçekleşerek sınıfsız topluma ulaşmak mümkün olacaktır.

İşlevsel Yaklaşım

Sosyologlar Kingsley Davis ve Wilbert Moore ile özdeşleştirilen işlevsel yaklaşım Marxist yaklaşımın tersine, tabakalaşmanın toplumların gelişmesine katkı sağlayacağını iddia etmektedir. Tabakalaşma, toplumun devamını sağlayabilmek için fonksiyonel ya da işlevsel bir zorunluluktur. Toplum, birbirine bağlı çıkarlar ekseninde birleşmiş, tabakalardan oluşan, önemli mevkilerin vasıflı ve yetenekli bireyler tarafından işgal edildiği bir sistemdir ve bu sistem içerisinde eşitsizlikler fonksiyonel bir sorun olarak bulunmaktadır. Max Weber'in Kuramı Weber, toplumsal yapının yalnızca üretim ilişkilerine bakılarak analiz edilmesine karşı çıkmış ve Marx'ın komünizm ile ilişkili düşüncelerini bir ütopya olarak nitelendirmiştir. Weber, tam belirgin ve açık olmasa da üç tabakalaşma türünden bahsetmektedir. Bunlar; ekonomik güç farklılığına dayalı toplumsal sınıflar hiyerarşisi, insanların sahip oldukları statü farklılığı ile ortaya çıkan toplumsal statüler hiyerarşisi ve insanların toplumsal kurumlardaki bürokratik pozisyonlarının farklılığı ile ortaya çıkan siyasal güçler hiyerarşisidir. Kısaca Weber, kapitalist sınıf toplumlarında ekonomik ilişkilerin, eşitsizliğin temelini oluşturduğunu kabul etmekle birlikte, tek başına ekonomik ilişkilerin bu eşitsizliği açıklamada yetersiz olduğunu öne sürmektedir.

SOSYAL HAREKETLİLİK (MOBİLİTE)

Hareketlilik ya da mobilite, birey ya da grupların, toplumsal yapı içerisindeki değerlerle yeri ve değeri belirlenmiş ve birbirine göre gelir ve saygınlık gibi ölçütler açısından daha yukarıda ya da aşağıda olarak değerlendirilen konumların birinden diğerine geçme eylemidir. Sosyal mobilite, dikey ve yatay olarak ortaya çıkabilir. Yatay hareketlilik meslekî ve coğrafi açıdan çok önemli bir gelir ve saygınlık farkı içermeyen hareketliliği kapsamaktadır. Dikey hareketlilik ise bireyin sosyo-ekonomik konumundaki ilerleme ya da gerilemeyi ifade eden bir kavramdır.

SOSYAL DEĞİŞME

Sosyal değişme, bir sosyal grup ya da toplumun yapısında, doğasında, sosyal kurumlarında ve o toplum içerisindeki sosyal ilişkilerde gözlenebilir farklılığa işaret eden bir kavramdır. Sosyal değişme sürecine etki eden pek çok faktör söz konusudur ve değişme, bu faktörlerin karmaşık bir çerçeve içerisinde karşılıklı etkileşimi ile gerçekleşmektedir. Giddens, sosyal değişme sürecini sürekli bir şekilde etkileyen faktörleri; fiziksel çevre, politik örgütlenme ve kültürel etkenler olarak ifade etmektedir.

Fiziksel Çevre

Özellikle iklim koşulları, doğal çevresel koşullardaki deprem, su baskını, salgın hastalık gibi olaylar çevre ile topluluk arasındaki ilişkileri değiştirmektedir. İçinde yaşanılan çevresel koşullara uyum sağlamakla toplumsal gelişme ve değişme arasındaki ilişki göz ardı edilemez.

Politik Örgütlenme

Farklı amaçlar ve anlayışlar çerçevesinde toplumda ortaya çıkan politik örgütlenmeler, birbirlerini etkiler ve bunların amaçlarına ulaşma yolunda verdikleri mücadele de sosyal değişmeyi hızlandıran birtakım sonuçlar doğurur.

Kültürel Etkenler

Toplumdaki bireylerin tutum ve davranışları, düşüncelerinde meydana gelen farklılaşmalar sosyal değişmeyi etkileyen önemli bir faktördür. Kültür etkisi, sosyal ilişkiler ağı içerisindeki liderlik, iletişim sistemleri ve din olgusunun etkilerini de kapsayan bir mahiyettedir.

DERS ADI Davranış Bilimleri
ÜNİTE ADI Stres ve Stresin Yönetimi
ÜNİTE NO 14
YAZAR Prof.Dr. ÖMER FARUK İŞCAN

STRES KAVRAMI

Günlük yaşam içerisindeki kullanımıyla stres genellikle hoşla gitmeyen herhangi bir olay, duygu ve durumu çağrıştırmaktadır. Fiil olarak stres kelimesi, baskı yapmak, bastırmak, önem vermek, yüklemek, zorlamak; isim olarak ise baskı, gerilim, güç, kuvvet, önem, şiddet, vurgu ve yük gibi anlamlara sahiptir. Davranış bilimleri bakış açısı ile stres, bireyin kendisi üzerinde aşırı ölçüde psikolojik ya da fiziksel talepler oluşturan herhangi bir uyarıcıya karşı sergilediği uyumlu tepki olarak tanımlanabilir. Bir başka deyişle stres, bireyin kendi huzur ve mutluluğu için tehlike olarak algıladığı uyarıcılara karşı gösterdiği fiziksel ve duygusal tepkidir. Stresi tanımlamada dört farklı bakış açısının mevcut olduğu söylenebilir. Bu yaklaşımlar; fizyolojik yaklaşım, bilişsel değerlendirme yaklaşımı, birey-çevre uyumu yaklaşımı ve psikoanalitik yaklaşımdır.

Fizyolojik Yaklaşım

Bu bakış açısı ile stres, organizmanın reaksiyon sistemi, denge ve dayanıklılığını sağlayan fizyolojik mekanizmalar olarak değerlendirilmektedir. Yaklaşım özellikle vücut organlarının kendiliğinden harekete geçen faaliyetlerini düzenleyen otonom sinir sisteminin “savunma organı” rolü üzerinde durmuştur. Böylelikle insan vücudunda dengeyi sağlamak için aktif davranışlar ve fizyolojik değişimler meydana gelmektedir.

Bilişsel Değerlendirme Yaklaşımı

Bilişsel değerlendirme yaklaşımı organizmanın strese tepkisinde fiziksel unsurlardan çok bilişsel ve psikolojik yönler vurgu yapmaktadır. Birey-Çevre Uyum Yaklaşımı Bu bakış açısı ile önemli olan, bireyin belirli bir sosyal rolde algıladığı beklentilerin ne ölçüde karmaşık ve çatışan mahiyette olduğudur. Ayrıca yaklaşım bireyin çevreye uyum sağlama özelliğine dikkat çekmektedir. Psikoanalitik Yaklaşım Psikoanalitik kuram, bireydeki stresin sebepleri olarak bilinçdışı kişilik faktörlerini anlamamıza katkı sağlamaktadır. Psikoanalitik yaklaşıma göre ego ideali ile öz imaj arasındaki tutarsızlık arttıkça bireyin yaşadığı stres de artmaktadır.

STRES TÜRLERİ

Stresin farklı etkilerini göz önüne alarak strese ilişkin, olumlu ve olumsuz stres şeklinde bir sınıflama yapmak mümkündür. Olumlu Stres Olumlu stres, amaca ulaşırken bireyi kaygı yerine yaratıcılığını kullanmaya yöneltir, kişiye tatmin ve yaşama zevkini veren strestir. Olumsuz Stres Olumsuz stres; bireyin kendisine olan güvenini kaybetmesine neden olan, bireye yetersizlik duygusu yaratan, çaresizlik, umutsuzluk ve hayal kırıklığı yaratan strestir. Olumsuz stres hem birey hem de içinde bulunduğu sosyal çevre açısından önemli bir sorundur. Aşırı derecedeki stres bireyin beden ve zihin sistemine yoğun bir şekilde yüklenmekte ve beyin ve zihin fonksiyonlarına zarar vermektedir. Olumsuz stres bilinç alanını daraltmakta, algılamayı zorlaştırmakta, karar vermeyi güçleştirmektedir.

STRESİN NEDENLERİ

Hem bireyin içinde bulunduğu çevre pek çok stres nedeni içerdiğinde hem de kendi içinde stres kaynakları olduğunda ise stres seviyesinin artacağı belirtilebilir. Ayrıca stres seviyesi bireysel ve çevresel nedenlerin etkileşim derecesi ile de yakından ilgilidir.

Bireysel Nedenler

Bireysel nedenleri dört temel başlık halinde özetleyebiliriz. Bunlar; A tipi kişilik, kontrol odağı, motivasyon etkileri ve duygusal sebepler. A tipi kişilik A tipi kişiliğe sahip bireyler B tipi kişiliğe sahip bireylere kıyasla daha yoğun stres yaşamaktadır. Kontrol odağı İçsel kontrol odağı olumlu bir kişilik özelliği olarak olumsuz stres yaşama olasılığını azaltmaktadır. İçsel kontrol odağına sahip bireyler yaşadıkları tecrübelerden ders çıkarabilmekte, beceri ve başarılarını pekiştirebilmekte, tüm bunların sonucunda da stresle daha iyi başa çıkabilmektedir. Stresli bir durum yaşandığında içsel kontrol odağına sahip bireyler dışsal kontrol odağına sahip bireylere kıyasla şartlara daha kolay uyum sağlayabilmektedirler.

Motivasyon etkileri

Yüksek motivasyon ve doyum, stresi azaltıcı bir etki ortaya koymaktadır.

Duygusal sebepler

Strese yol açan duygusal sebepleri şu başlıklar altında inceleyebiliriz: Zaman baskısı, sezgiler, istenmeyen olayların yaklaşması, durumsal belirsizlikler, gelecek kaygısı, etkileşim.

Çevresel Nedenler

Çevresel koşullar içerisinde en etkili olan stres sebeplerini şu başlıklar halinde ifade edebiliriz: Ekonomik değişim, siyasal değişim, sosyal değişim, teknolojik değişim, örgütsel sebepler.

STRESİN ETKİLERİ

Stres sürecini ve stresin bireyler üzerindeki etkilerini fizyolojik ve psikolojik etkiler şeklinde iki ayrı başlıkta ele almak mümkündür.

Stresin Fizyolojik Etkileri

Strese tepkisi üç aşamada gerçekleşir. Bu aşamalar; alarm dönemi, direnç dönemi ve tükenme dönemidir.

Alarm dönemi

Alarm döneminde sınırlarının zorlandığını anlayan organizma bu gelişmeye biyolojik, bilişsel, duygusal ve davranışsal birtakım tepkiler geliştirir.

Direnç dönemi

Direnç döneminde organizma bir noktada stresle mücadele etmekten vazgeçip, strese rağmen bir denge ya da uyum sağlayarak kendi varlığını sürdürmeyi denemektedir.

Tükenme dönemi

Tükenme döneminde direnç tamamen kaybolur ve stres organizmaya geri dönüşü olmayan zararlar verir.

Stresin Psikolojik Etkileri

Stresin psikolojik etkileri; saldırganlık, depresyon, uyku bozukluğu, bezginlik, gerginlik, kaygı, geçimsizlik, yalnız kalmayı tercih etme şeklinde sıralanabilir. Bu tür durumlar bir taraftan yaşanan stresle birlikte ortaya çıkan etkiler olarak değerlendirilirken, diğer yandan da yaşanan stresin belirtileri ve stresi arttırıcı unsurlar olarak da görülebilir.

STRES YÖNETİMİ

Hayatın her safhasında başımıza gelen olaylar karşısında yaşadığımız stresi yönetmede başlıca üç farklı boyut ortaya konabilir. Bunlar; bireysel stres yönetimi, sosyo-kültürel stres yönetimi ve örgütsel stres yönetimidir. Dersin kapsamı açısından ilk ikisi önemlidir.

Bireysel Stres Yönetimi

Bireysel stres yönetimi, stres kaynaklarının yol açtığı stresin önemli bir soruna dönüşmeden bireyler tarafından nasıl yönetilebileceği konusuna odaklanmaktadır. Bireysel stres yönetimi birincil, ikincil ve üçüncül nitelikte ortaya çıkabilmektedir. Birincil stres yönetimi faaliyetleri öğrenilmiş iyimserlik, zaman yönetimi ve boş zaman etkinlikleridir. İkincil stres yönetimi faaliyetleri de fiziksel egzersiz, rahatlama ve gevşeme teknikleri ile beslenme alışkanlıklarıdır. Üçüncül stres yönetimi faaliyetleri ise birine açılmak ve profesyonel yardım almaktır. Sosyo-kültürel Stres Yönetimi Sosyo-kültürel stres yönetimi aile hayatı, sosyal destek grupları ve dinî hayat olmak üzere üç farklı şekilde gerçekleştirilir.